

KAISER LÁSZLÓ

ELVÁLT APÁK MAGYARORSZÁGON

Béke és háború
Helyzetjelentések, vallomások

KAISER LÁSZLÓ
Elvált apák Magyarországon

KAISER LÁSZLÓ

ELVÁLT APÁK MAGYARORSZÁGON

B é k e é s h á b o r ú
Helyzetjelentések, vallomások

HUNGAROVÖX KIADÓ

Budapest, 2013

A kötet megírásához alkotói ösztöndíjat biztosított
és a megjelenést támogatta:

A borítót Pereszlényi Helga tervezte

© Kaiser László, 2013

A Hungarovox Kiadó az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők
Egyesülésének tagja

ISBN 978-615-5351-39-6

Hungarovox Bt.
1137 Budapest, Radnóti Miklós u. 11.
Telefon/fax: 340-0859 • Mobil: 06-20-585-8212
www.hungarovox.hu • info@hungarovox.hu
Felelős kiadó: a kiadó vezetője
Felelős szerkesztő: Molnár László Gábor

A borító nyomdai kivitelezése:

atlantis

Nyomtatás: 3BT Műhelye
Műszaki vezető: Burány Tamás

*„Anyám szájából édes volt az étel,
apám szájából szép volt az igaz ”*

József Attila

*„Adjatok egy jobbik világot,
Akkor talán másképpen látok,
De adjatok: de hamar”*

Ady Endre

*„Te magad légy a változás,
amit látni akarsz a világban!”*

Gandhi

Egész pontosan: a sokszoros kísérlethez. Hiszen a következők rögzítője és krónikása többszörösen kísérletezik, egyben lehetetlenre is vállalkozik. Egyik kísérletem az, hogy ezt a szinte átláthatatlan, hatalmas dzsungelt, érzelmi és értelmi őserdőt, pozitívumok, negatívumok egymásba csapását és ölelkezését, ugyanakkor egyértelműségek halmazát föltérképezsem. Vagyis: a párkapcsolatokat követő válaszokat, különös tekintettel az utódokat (gyermekeket) vállaló párokra, s főleg – hiszen ez a témám – az elvált apák helyzetére, amely szoros összefüggésben van az utódok(ok) sorsának alakulásával. Ugye, milyen nehéz belátni a kapcsolatok kulisszái mögé, akármilyen döntést hoznak, legyen az igen vagy nem?... A nem, a válás, a szétválás mögé látni még nehezebb talán. Kísérletezem tehát, a jéghegy csúcsának csúcsa minden, de ez is sok-sok tényt és tapasztalatot, nem utolsósorban konzekvenciákat hordoz. A számos töredék és részlet elkerülhetetlenül sugall tanulságot. És milyen érdekes: a sok panasz és panaszos problémája végül is azonos, a hatalmas csokorban azonos fajtájú kis csokor virágok vannak, ezért történt, hogy a sok-sok beszélgetésből és vallomásból válogatni kellett, mert különben ismétlések halmaza lett volna a könyv.

Kísérlet a könyv annak érdekében, hogy férfi és nő, nő és férfi között ne mérgesedjen tovább a meglévő, immár létrehozott, kölcsönösen megteremtett „rossz”. Ez a kötet azért íródott, hogy normális megoldások és normális élethelyzetek mellett tarthatatlan helyzetekre mutasson rá. Növeli, ki elfődi bajt, írta Illyés Gyula, én mint nem szociológus és nem pszichológus, hanem mint tollforgató, költő és író, ugyanakkor immár kiegyensúlyozott házasságban élő férfi és apa az illyési eszmét követem – csakis ezt követhetem...

Kísérlet azért is, hogy működjenek a „dolgok”. Milyen dolgok? Hát a kapcsolatok. Ha mégsem, működjének erkölcsileg, jogilag tisztességesen a válások. Ha mégsem, a hatóságok tegyék a munkájukat, történjék meg a jogos panaszok orvoslása.

És kísérlet azért is, hogy az evidenciák legyenek evidenciák. Hogy értem ezt? Sajnos nem evidencia a jó kapcsolat, hosszú ideje nem evidens, hogy holtomiglan-holtodiglan, nem lesz evidens a békés válás, a békés megegyezés a gyerekek ügyében sem.

Mi lehet tehát magától értetődő, jogi és erkölcsi értelemben egyaránt? Rossz kapcsolatok, rossz házasságok, rossz élettársi viszonyok mindig voltak és mindig is lesznek. Ahogy nagyon jók, kicsit jók, körülbelül működőképesek is. Az elválás, a kapcsolatbontás egyidős

az emberiséggel, az intézményesített része viszont későbbi kor „terméke”. Nem lesz evidencia soha a teljes béke: ember és ember, férfi és nő között, legfőljebb törekvés. Evidencia lehet ma egy demokráciában a kötelességek és jogok maximális betartása. Egyének, bíróságok, hatóságok, intézmények részéről. Illetve, ha sérülnek a jogok – esetünkben az apai jogok –, a minél előbbi orvoslás szükségeltetik. A jogállamiság érdekében? Igen, azért is. Továbbá a mindenkori gyerek és az ő fejlődése, majdani felnőttkora és a jogállamiság iránti tiszteletének kialakulása érdekében.

Mindezzel foglalkoznak az elkövetkezők. Főleg apákkal, elvált apákkal. De ha jól olvassuk a kötetet, békítő szándékkal a felnőttek érdekében és főként a gyerekek testi-lelki egészsége érdekében. A gyerek jogáról. Hogy is szól az ENSZ passzusa? Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény I. rész 9/3. sz. cikkelye leszögezi: *„Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyerekeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek mindenképp főlött álló érdekével ellenkezik.”*

Budapest, 2013 őszén

A szerző

A most következők megírásához, összeállításához számos segítséget kaptam, igen sok írott anyagot néztem át, problémákkal küszködő embereket (elsősorban férfiakat, de nőket is) hallgattam meg. Állításaim – amelyek sok vonatkozásban természetesen vitathatók – elsődleges forrásai: a Központi Statisztikai Hivatal adatai, az élet tényei s adatai és a magukról, sorsukról, szenvedésükről, netán örömuikről vallók.

Nem jó elválni lenni. Elvált apának lenni sem jó. Elvált szülők gyermekének sem. Ennél persze van rosszabb: egy pokoli házasságban élni, ettől aztán még jobban sérül a férfi, a nő, a cseperedő fiú vagy lány. Tehát bizonyos esetekben válni kötelesség, ha úgy tesszük, a kisebbik rossz választása, de a választott helyzet sem lehet igazán jó, mert ez a korábbi egész széttörése – hogy Ady szellemét idézzük ide. Vagy másképp nézve: egy élet vagy közösség működése akkor igazán emberi, ha – elcsépett, de találó módon rögzítve – az életminőség és az életszínvonal körülbelül megvan, sőt harmonizál egymással. Gondoljuk végig: egy válásnál az esetek többségében – a korábbiakhoz képest – valamelyik romlik. Nem feltétlenül, hiszen egy – mondjuk – részeges, költekező, garázda, erőszakos apa után az apanélküliség minőségi és életszínvonalbeli javulást hozhat. De a nagy átlagot tekintve a válás esetén a korábbi egység (család) minden tagjánál – szinte elkerülhetetlenül – vagy minőségi, vagy életszínvonalbeli deficit keletkezik. Hiszen egy egész tört szét a maga gazdasági, jogi és lélektani, érzelmi következményeivel együtt...

Ezt a széttört egészet, immár mindenképpen csonka részt nem nevezhetjük jó világnak, tehát másképpen

sem láthatjuk, mint amilyen valójában – ismét követve Ady zseniális meglátását. S ha már génuszt idéztünk, a másik nagy magyar zseni, József Attila szava is színtiszta igazság. S ezt éppen az a férfi fogalmazta meg, aki nek nemhogy gyermeke nem volt, de apját hároméves kora óta nem látta, így igazat nemigen hallhatott tőle, sőt azt is föltételezhette a költő, hogy ha velük marad, akkor sem biztos, hogy éppen igazat mond. Mégis apja szavainak igazságáról versel! A zseni, a nagy művész a káoszra is mutat, de a rendért perlekedik, egyéni sorsa túlmutat a saját életén, a végsőt keresi, s ebben a végső és talán egyetlen rendben egy apátlanodó korban az igazat fogalmazza meg, nem csupán a valót.

Az igaz világban pedig az apának kell a rendnek lennie, a „szép igaz” megtestesülésének, az emberi hibákkal együtt. A görög mitológiában Zeusz apja, Kronosz ellen lázadt. A katolicizmusban, tehát a görög szellemet is megőrző európaiságban az atya fogalmához aztán hozzátartozik az engedelmesség a fiú részéről. Ez erkölcsi törvény. Másképp: a törvénynek való engedelmeség.

A kör bezárult: nincs apa, nincs törvény. Túlzás? Az. De a lényegen nem változtat, vagyis azon, hogy a XIX. században elkezdődött, a XX. században betetőződő folyamat: egy apátlan kor mint tendencia, s ennek előz-

ménye az apa-szimbólum hanyatlása. Kétségtelen apa-hiány. Ez már nem jó világ. Apa, igazi nincs, vagy háttérbe szorul: apátlan nemzedékek vannak régóta. Ez a nemzedék kétségtelenül védtelenebb és kiszolgáltatottabb az előzőnél. Lebegő!

S most adjuk át a szót Tringer László pszichiáternek, aki 1999-ben így látta a helyzetet: „A gravitáció megkérdőjelezhetetlen és csalthatatlan iránya helyett a súlytalanság állapota következett be: a gyökér nem tudja, honnan ered, a szár alaktalan, torz formákat vesz fel. Az apátlannak gyökere nincs, törzse a szeleknek engedelmeskedve hajlong jobbra-balra. Az apa fogalma végső soron a cselekvések egymásra utaltságát, tehát a morál princípiumát jeleníti meg. Az apátlan nemzedék önazonosságát, cselekvéseinek vezérlését a morál helyett a jog és a pszichológia vette át.”

Így tehát, ha az elvált apák helyzetéről szólunk és tényekről, kodifikációról beszélünk, a morálról is és a lélektani vonatkozásokról is beszélni kell. Ha a pozitív változás lehetőségéről, akkor végképp... Mint ahogy ez a könyv nem az eleve bukásra, válásra ítélt kapcsolatokkal akar foglalkozni, s nem büntetőjogi, netán elmekórtani esetekkel, kezelhetetlen emberekkel, akiktől csak menekülni lehet, akik tényleg alkalmatlanok a szülői szerepre...

Lev Tolsztoj Anna Karenina című regényének (abban az időben még gyakorlatilag nem volt válás) ismert mondata: „A boldog családok mind hasonlók egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módján az.” Így igaz nagyon: a maga módján, de egy azért bizonyos: konfliktusok mindenütt vannak, a boldog családoknál is lehetnek. A különbség „csupán” annyi, hogy a konfliktusok megfelelő „kezelésével” még lehet nyugalom és boldogság, de a rossz kezelés előbb-utóbb boldogtalanságot szül, s ez lehet a válás kiindulópontja is. Vagy másé. A mi esetünkben a válás, hiszen ezt vizsgáljuk, másrészt pedig az egyre gyakoribb válás rendszeresített életformaként már egy modernebb kor terméke. Hozzáteve, hogy a válást megelőző házasság intézménye – európai és keresztény értelemben – a középkor óta létezik, de természetesen más kultúrkörök és más szokások is vannak. Ez a könyv nyilván az európai kultúrkörben gondolkodik, azon belül pedig a magyar valóságban.

A válás intézménye egy új kor terméke, modernebb koré, s hosszú ideig csak egyházak köthették meg, illetve bonthatták föl (igen ritkán tették) a házasságot. Különösen szigorú volt a katolikus egyház, az amúgy is

kevés házasságot bontók meghatározó része a katolikus hitről más hitre áttértek közül került ki.

Magyarországon polgári értelemben vett válásról 1894 óta lehet szó, tudniillik ekkor született meg az a törvény, amely kötelezővé tette a házasságok polgári anyakönyvezését. Az új törvény engedélyezte a válást is, de csupán kivételes esetben, ha az egyik fél hibáját bizonyítani lehetett. Érthető – figyelembe véve a kor egyéb jellemzőit és sajátosságait is –, hogy a századfordulón évente összesen bő ezer válás történt. Ezek is úgy, hogy az egyik felet tették felelőssé, az akkor érvényes és működő vétkességi alapon.

Ez a vétkességi alap később is megmaradt, ezzel együtt a válások száma egyenletesen emelkedett. A válást 1952-ben szabályozták újra, ekkortól a vétkességi elv helyett a „feldúltsági” elv lett a meghatározó, tehát mennyire „feldúlt” a házasság, helyrehozható-e a kapcsolat vagy sem. A vétkességi elv mégsem tűnt el teljesen a jogalkalmazásból, mert két kérdésben döntöttek ennek alapján: lakáshasználati és gyermekelhelyezési vitákban. 1974-től lehet közös megegyezéssel válni (azóta az esetek nagyobb hányadában ezt a jogi utat választották), persze felperesi–alperesi viszony alapján – az állam így kevésbé avatkozott be a konkrét ügyekbe.

Közbevetőleg: a házasság értékének változása bizonyítottan a XX. században, különösen a XX. század közepén kezdődött. Ennek nyilvánvaló történelmi, gazdasági és orvostudományi oka van. Megnyílt a lehetőség a nők tömeges munkába állásához, tehát képesek lettek önmagukat, netán utódjaikat is eltartani. És persze a fogamzásgátlók robbanásszerű elterjedése: a nemi élethez partner kell elsősorban, nem pedig férj, aki nevel és gondoskodik. Érthető, hogy az apa- és férfiszerep megváltozott. Úgy is mondhatnánk: tekintélyvesztés következett be. A folyamatot, tehát a házasság értékének csökkenését gyorsította az ezzel párhuzamosan be-robbant szexuális forradalom, valamint a nagycsaládok, a többgenerációs családok drámai csökkenése. Érdekes, korunkra jellemző tapasztalat, hogy míg a nőknél a munka, a foglalkoztatottság növeli a kapcsolat megszűnésének valószínűségét, addig a férfiak esetében a munkanélküliség.

Visszatérve a magyar valóságra: a válóperek száma amúgy egyenletesen emelkedett 1987-ig, abban az esztendőben közel 30 ezer válást regisztráltak. Azóta átlagosan 20 ezernél több válásról van tudomásunk. Ezzel párhuzamosan a házasságkötések száma drasztikusan visszaesett. 1986-ban bevezették a békéltető tárgyalást,

de ez olyannyira formális volt, hogy röviddel később, 1995 nyarán megszüntették.

Az 1952-ben született családjogi törvény, amely egyébként ma is érvényben van, több alkalommal esett át toldozgatáson-foldozgatáson. Érdekes, hogy a rendszerváltozás óta – evidens módon – megannyi új törvény született (még fölsorolni is nehéz lenne), ugyanakkor a családjogi törvényhez csak kismértékben nyúltak hozzá, pedig ennek sok szószólója akadt, és számos javaslat született a meglévő – ismétlem, 1952-es – törvény újabb módosításához. Ami a megvalósultak közül az egyik legfontosabb, a közös felügyeleti jog bevezetése 2009-ben, amelynél egyik fél szülői jogait sem függesztik föl, más megfogalmazásban az a szülő, akinél nem marad a gyermek, nem kerül a jogi halál állapotába, nos, ez az intézmény megvan – de ehhez a két szülő hozzájárulása kell, igazi jogi fából vaskarika... Persze nem kizárt a békés beleegyezés mindkét fél részéről a közös felügyeleti jogba – ahogy például Franciaországban vagy Svédországban igen gyakori –, de nálunk ez szinte elképzelhetetlen, alig fordul elő.

„Adjatok egy jobbik világot, / Akkor talán másképpen látok” – idéztem Adyt. A szomorú tisztánlátás ma: a tények és számok zsarnoksága. Tények: egyre kevesebb házasság, az élettársi kapcsolatok arányának növekedése, egyre több válás, egyre kevesebb gyerek. Ha már gyerek: nemrégiben fordult 10 millió alá a határon belüli magyar népesség. Köztudott, hogy a születési ráta ma Magyarországon 1,2-1,3, ez hozzávetőlegesen az európai átlag is. Ha így folytatódik, ha nem változik meg a tendencia, bő 200 év múlva mindössze 500-700 ezer magyar lesz, állítják komoly demográfusok.

Én most nem demográfiai szempontból vizsgálódom, de mindenképpen leszögezendő: az amúgy sem rózsás születési mutatók és a nagy számú válás, valamint a válás utáni problémák (gyerek, lakás, vagyon) szoros összefüggésben vannak, és kell is, hogy legyenek egymással. Kétségtelen, hogy az elmúlt évszázadokban is előfordult, hogy olykor nem született gyerek a házasságból, de a mainál kisebb mértékben, ám az egyke sem volt ily mértékben jellemző, másrészt a szinglidivat is az utolsó esztendőök, terméke. Ugyanakkor az elmúlt években, évtizedekben tolódott ki ennyire az első gyermek születésének időpontja, vagyis későn szülnek a nők

gazdasági vagy éppen lelki okok miatt, s ez azt a tendenciát is magával hozza, hogy minél késeibb az első gyermek, annál kisebb a második, netán harmadik gyermek születésének valószínűsége...

Nézzük a legfrissebb tényeket. Magyarországon az emberek évente nagyjából 45 ezer házasságot kötnek, ezek közel fele válással végződik. Gyermek a felbomló kapcsolatok mintegy kétharmadában van, tehát a válások évente körülbelül 23 ezer gyereket – egykéket és nem egykéket – érintenek. Mindez nagyon is csalóka, mert a gyerekek jelentős része, mintegy 30%-a élettársi kapcsolatban születik, s ha de jure nincs is válás vagy gyermekelhelyezési per (egyébként sokszor így is van), a szétválás után mindenképpen ott az elvált apa, még akkor is, ha nem a házassági vagy élettársi kapcsolat bontópere avanszálja azzá... Itt vagyunk ma. Szép kis jelen! Sovány vigasz, hogy a válások arányszámában föl vesszük a versenyt az USA-val, Nagy-Britanniával, Finnországgal, ahol szintén nagyjából minden második házasság bomlik föl. Igaz viszont, hogy a felmérések szerint ott több időt töltenek az elvált apák gyermekeikkel, mint a magyarországiak. Általában: sajnos a magyar szülők keveset foglalkoznak gyermekükkel, mutatott rá erre mások mellett többször Zacher Gábor, a fiatalokkal sokat foglalkozó pszichiáter.

Vesszőparipám: semmit sem lehet önmagából megérteni. Legkevesbé a mát. A házasság, a válás, az elvált apák és gyermekeik helyzetét vizsgálva nagyobb felölelésű, messziről jövő kitekintésre van szükség. E sorok írója a rendszerváltoztatás elkötelezett híve, nem volt párttag az egypártrendszerben, most sem az. Nem vitatva a rendszerváltozás elkerülhetetlenségét, a korábbi korszak tökéletes zsákutcáját és morális elfogadhatatlanságát, vagyis a ma demokratikus jogállamiságát (éppen a témánkban is bizonyított ellentmondásos helyzetekkel együtt), tehát végeredményben a minőségi javulást: mégis szomorú, hogy a jobbik világot igenlőknek a statisztikák kartácsnyi dermesztő adatával kell szembenéznük.

Olyan adatokkal, amelyekkel számolnunk kell, ha az elvált apák helyzetéről is szó esik. Olyan adatokkal, amelyek teljes mértékben kihatással vannak az elvált apák életkörülményeire, tehát életminőségére és életszínvonalára is, nem beszélve arról, hogy vizsgálódásunk a korábbi hosszú esztendőket öleli föl, s a megszólaló személyek kizárólag a rendszerváltoztatás óta eltelt időszakról, illetve az ebben az időszakban előfordultakról szólnak, vallanak, gyónnak... Különösen az

elmúlt években történekről, de van előzményekre, esetekre való utalás a kilencvenes évekből is. A múltidézés azonban nem, vagy csupán érintőlegesen mennek vissza a rendszerváltozás előtti időkhöz, elvégre akkor nem jogállam, hanem pártállam volt!

Tisztáztuk már, hogy Magyarország népessége 20 évvel ezelőtt bőven 10 millió fölött volt, ma 10 millió alatt, s folyamatos csökkenést mutat a statisztika. Hogy a magyar adósság milyen mértékben nőtt meg, azt egy iskolás gyermek is tudja. Azt már kevésbé érzékelik az iskolások, annál inkább tudják (és élik) a felnőttek, hogy mi a munkanélküliség. Jól tudjuk, ez a piaczgazdaság elkerülhetetlen velejárója, de akkor is tény a közel 500 ezer regisztrált munkanélküli, akiknek a helyzete (szó szerint a munkanélkülisége) a családi életre, annak alakulására, tehát a válásra és az utána következő időre is, ahogy már szóltam erről, komoly hatással van. Menjünk tovább! Ugyanilyen összefüggés van a közel hárommillió létminimumon vagy alatta élő ember sorsa és családi életének alakulása között. A becsült több tízezres, vélhetően 50-70 ezer hajléktalan sorsa már következmény. Következmény abban az értelemben, hogy a hajléktalanok szinte mind férfiak. Sétáljunk csak végig például a pesti aluljárókon, vagy gondoljunk a szigorítás előtt látottakra: ott a bizonyíték. Az pedig szintén tény,

hogy a hajléktalanok között – bár hivatalos statisztika nem készült erről – meghatározó az elvált, vagy korábbi lakását elhagyó férfi, illetve apa. Jó néhány hajléktalannal beszélgettem az elmúlt hónapokban, természetesen igen sokfélék, sokan nem a válás, hanem önpusztító életvitelük miatt kerültek az utcára, de többségben az elvált apák voltak. És ha már hajléktalanság, érdekes, hogy például 2009-ben alig több mint feleannyi lakás épült, mint 1989-ben, magyarul: a kevesebb lakás kevesebb családot és több lakásnélkülit föltételez, legalábbis a logika alapján.

E sokat mondó számok és tények után hatoljunk a kör közepébe, vizsgálódásunk tárgyába. 1989-ben 70 ezer házasságkötés volt, 2009-re ez lecsökkent 42 ezerre. Nézzük a válást! Az 1980-as években ezer házasságkötésre 350 válás jutott, a 2000-es esztendőben 590. Elégge egyértelmű tendencia. S végül: a 80-as években minden nyolcadik gyermek született házasságon kívül, a 2000-es években már minden harmadik. Mielőtt bármi félreértés lenne, nem feltétlenül erkölcsi, hanem működési alapon kell leszögezni azt, amit Lux Elvira szexológus állít: a házasság a biztos (vagy a legkevésbé bizonytalan) alap a jövő nemzedéke számára. Magyar és nemzetközi fölmérések és statisztikák egyértelműen bizonyították, hogy – bármilyen meglepő – a

klasszikus módon kötött házasságok a legtartósabbak. Hogy mit értenek, értünk klasszikus házasságon? Azonos mentalitású, értékrendű felek, hosszabb udvarlási időszak, nem elkapkodott, elsietett házasságkötés. Érdekes: a házasságot megelőző együttélési, élettársi kapcsolat nemhogy nem garantálja a jó házasságot, sőt! Azoknál a pároknál, amelyek az esküvő előtt együtt éltek, a fölmérések szerint nagyobb a válás kockázata.

Valami tehát nem stimmel! A sok válás azt bizonyítja egyrészt, hogy rossz alapokkal indultak neki a felek a frigynek, magyarán nem voltak igazán egymáshoz valóók. De azt is, hogy elsiették a házasságkötést, aztán a meglévő, szükségszerűen fölbukkanó problémákat és konfliktusokat rosszul kezelték. Tengerentúli mozgalom szlogenje lett például, olvashatunk erről: Az élet rövid, válj el! Mintha itthon is éreznénk ezt a szemléletet. Gondoljunk bele: az intelligencia problémamegoldó képesség, a szlogen felszólítása pedig az, hogy ne megoldj valamit, hanem menekülj ki belőle. És akkor még nem szóltunk a gyerekről. Hiszen ő issza meg a levét a felnőttek tévedésének, illetve nem megoldó, hanem a megoldást el- és kikerülő magatartást lát.

Akárhogy csűrjük-csavarjuk, s erről már volt szó: a konfliktus az élet része, így az élet része a házasságon belüli konfliktus vagy éppen a konfliktusok sorozata.

Nota bene: a konfliktus még pozitív is lehet (miként a stressz), mert segíti valaminek a tisztázását, valakiknek az egymáshoz való viszonyát rendezheti, nem beszélve az önismerethez való segítségről, vagy a tanulható konfliktuskezelésről. A baj inkább abban van, s ez a baj a tragédiák egyik ősforrása, hogy meggondolatlanul, ripsz-ropsz következik be a válás, amikor a kapcsolat még talán megmenthető lenne, ha nincs komoly probléma. Össztársadalmi képlet a kompromisszumkészség hiánya. Itt most nyilván nem az ab ovo válásra ítélt házasságokra gondolok, mert ilyen is van. S a másik ősforrása a tragédiának (a válásnak, mert minden válás végül is az, mint a tévedés bizonyítéka mindenképp), hogy az egyik félnek előnye lehet abból, hogy képtelen a kompromisszumra, vagy ha képes, nem hajlandó, mert igazán nem érdeke.

Hernádi Miklós, a téma egyik szakértője állítja és bizonyította (és nem a jogos válásokra, a jogosan beadott válókeresetekre gondol), hogy a férfiak általában vesztesre ítélt helyzetben vannak a per során és utána is. Mert ha igaz, márpedig igaz, hogy a felperes az esetek mintegy 80%-ában a feleség, akkor valóban jogosan merül föl a kérdés: ha ennyire rosszak a férfiak, akkor minek mennek hozzájuk a nők. Van egy régi népi mondás: Minden rossz férjért egy anyát kell eldöngetni.

Nyilván nem szó szerint értendő, de ha hosszú-hosszú évtizedekkel ezelőtt így tartották, amikor még alig volt válás, akkor mit mondjunk ma, amikor súlyos százalékban csak anyák nevelik a fiúkat (és a lányokat). Vagy ha ennyire érdekük ma a nőknek a válás, akkor meg netán a törvényalkotás hibázik, vagy a törvények betartása kérdőjeles... Az is tény, hogy gyermekelhelyezési ügyekben általában borítékolható az ítélet az anya javára, és az is cáfolhatatlan, hogy inkább a férfiak hagyják el előbb-utóbb a közös otthont. Nyersen fogalmazva: ha a közös gyerek és a közös tulajdon (elsősorban a lakás) jóval nagyobb valószínűséggel kerül az egyik félhez, akkor tehát ez a fél, ha gyenge a konfliktusok intelligens kezelésére, vagy túl van egy bizonyos gyarlósági fokon, netán – legyünk jóindulatúak – megszedíti a környezete, nos, akkor egyértelmű a következtetés: diktálhat a válás előtt (fenyegetés a válással), diktálhat a válás alatt és utána... Vagyis megvalósíthatja akaratát, elérheti céljait a jog segítségével a másik rovására.

Éles helyzetet vázoltam, nem véletlenül. Hozzá kell tennem: mindez nem szükségszerű, két felnőtt, hajdanán egymást szerető, családot alapító, gyereket, gyerekeket vállaló embernél nem kell föltétlenül ennek, vagy akár az elmondottak töredékének bekövetkeznie. Igaz, emberről, tehát értelmi és érzelmi ügyből bírósági ügy lesz, van

lehetőség a közös megegyezésre, de kell felperesnek és alperesnek lennie. Elvileg lehetne mindent a lehető legbékésebben intézni, úgy, hogy senki ne járjon rosszul, a gyerek vagy gyerekek érdekét szem előtt tartva, egyszóval nem járhatatlan út ez. S még így is mindenki megsérül kisebb-nagyobb mértékben, de a helyzeten és a lehetőségeken belül legkevésbé. Ez lenne a szép, ez lenne a jó; a gyakorlat, a statisztika sajnos mást mutat. Egészen mást, lehangoló, szomorú képet. Nézzük meg tehát az elvált apák életének realitásait. Egyelőre a számok nyelvén, mert az külön kérdés, milyen érzés, ha valaki fölöslegessé válik, ha valakit fölöslegessé nyilvánítanak...

SZIGORÚ TÉNYEK ÉS STATISZTIKÁK, EGYEBEK

Az utóbbi esztendőekben a válások évenkénti száma hozzávetőlegesen állandó, bő 20 ezer körül ingadozik. És mennyi a házasságkötés? Az meg bő 40 ezer. Íme, a szigorú tény, átlagosan minden második házasság végződik válással, amely – még a legsimább, a leginkább megegyezésen alapuló is – a csőd bizonyítéka, hiszen az eredeti szándékkal, a működőképes közösség, család, az egyén számára boldogságot, tehát szabadságot ígérő elképzeléssel szembeni más, sérülést elkerülhetetlenül okozó realitás.

Érdekesség, hogy az 1990-es évek elejéig nőtt azoknak a válásoknak az aránya, ahol közös gyermek is volt. Folyamatos csökkenés után, az elmúlt években ez az arány 60-62% körül megállt, stagnált, minimális visszaeséssel. Az nem is kérdés, hogy a válások után döntő többségben az anyánál helyezték el a gyermeket vagy gyermekeket. Az eltartott gyermekkel élő ún. egyszülős családok (csonka családok) 10-12%-ában az apa neveli a gyereket, illetve gyerekeket, 88-90%-ában pedig az anya.

Nézzünk egy végső statisztikai mérleget az elvált apák szempontjából. És nézzük meg, ez konkrétan hány embert és gyermeket érint. Becsült adat, hogy körülbe-

lül 240 ezer elvált férfi él külön gyermekétől, gyermekeitől, a teljes magyar népesség 2,5%-a, a férfinépesség 6%-a ez. Mivel a gyermekek átlagos száma messze nem éri el a kettőt (ma csupán 1,2 körül ingadozik a születési ráta!), számoljunk a korábbi időket is beleértve 1,2 fölötti értékkel, becsüljünk, és kiderül, hogy hozzávetőlegesen 300 ezer gyerekekkel számolhatunk.

Ez a több százezer gyermek: válási árva, úgy is mondhatni: „békeárva”. Nevezzük nevén: bizonyos fókig elkerülhetetlenül sérült kis személyiség, potenciálisan majdani sérült felnőtt. Persze ettől az élet szép és boldog is lehet; s van, aki a tragikusan rossz házasságon belül – erről már volt szó – jobban megsérül, mint egy elvált szülők gyermeke, de lélektanilag igazolt, hogy a gyermek nagyobb eséllyel lesz maga is elvált (ahogy már a nagyszülei közt is több az elvált), nem beszélve a százalékosan nagyobb számú deviáns viselkedésről, függőségekről a csonka családban nevelkedő gyermekek körében. Persze nem ténylegesen ilyen árva az árva, metaforikus megfogalmazás ez, hiszen anya van, apa van, de család nincs, ugyanakkor – ahogy dolgozatunk egyik tárgya és célja bizonyítja – az adott problémán belül – ab ovo elvált gyermek – külön probléma, amikor a válás alatt és után kapcsolattartási nehézségekbe ütközünk, és még jó, ha csupán nehézségekbe. Sajnos nagy

számban léteznek kapcsolatnélküliségek: éppen az apa szándéka, vágya (hogy ne mondjam: szeretetvágya, vagyis szeretetet adni akarása) ellenére. Itt aztán nincs hivatalos statisztika, a jogsértő (és erkölcstelen) magatartásra különben sem lehet mentség, de csak becsülni tudunk: ha csupán a több százezer válási árva egyötödénél van probléma, az már több tízezer gyermeket (és apát) érint.

És miért van így? A válasz egyértelmű. Ahogy az interjúk egy része is igazolja (írásbeli bizonyítékot rengeteget láttam az érintett feleknél), a család fölbomlásakor a jogrendszer egyértelműen gyermek- és anyacentrikus. Ez bizonyos határig még elfogadható lenne (védjük a gyengébbet, a gyermek érdeke az elsődleges), de nálunk már a határon túl van, s ennek három okát lehet adni: az 1952-es családjogi törvény eleve „több sebből vérzik”, a hatósági cselekvés és gyakorlat sokszor nem kielégítő, valamint a közgondolkodás is helytelen. A rossz közgondolkodás, mely leegyszerűsítve a következő: ha az apát elhagyják, biztos a megvan az oka, ha az apa megy el, megéri a pénzét, ha az anya valamiért ellenzi a kapcsolattartást, biztos jó oka van rá. S itt megint nem azokra a rossz apákra gondolok, akikkel valóban nem szabad és nem lehet együtt élni, és végképp nem azokra

(mert sajnos ilyen is van), akik nem törődnek gyermekükkel, gyermekeikkel.

A legtöbb válás (kb. 40%) a férfiak 30 és 40 éves kora között következik be (tehát amikor talán leginkább „erősebb” az erősebbik nem, 30% pedig 40 és 49 év között, 30 év alatt, illetve 50 fölött kb. 15-15% az arány. Látszik tehát, hogy erejük teljében, értsd: munkára és gyerekeknevelésre kész apák, férfiak életük egyik legnagyobb, ha nem legnagyobb traumáját élik meg, iszonytató sérüléseket szenvednek, újra próbálják építeni életüket, netán perek garmadára megy el energiájuk. Az élet két nagy pillére a család és a munka, az egyik romba dőlt, vajon mennyire lehet a másikra koncentrálni...

MÉG MINDIG STATISZTIKÁK, TISZTÁZÓ REZIGNÁCIÓVAL

Azért tisztázzunk valamit. Ez a kérdés nem nő- vagy férfikérdés, ez össztársadalmi kérdés. Éppen a nők és a gyermekek érdekében kell ilyen egyértelműen fogalmazni. A nőellenesség csíráját is el kell utasítani a tények föltárásakor. (Van több olyan női interjúalany, aki egyértelműen bizonyos női magatartásokat bírál, éppen az elvált apák szempontjait magáévá téve.) Nyilván nem könnyű az elvált nőnek sem, de ezt a nehézséget rengeteg férfi is vállalta volna sok esetben, ám a bíróság szinte mindig az anya javára dönt. Ha nem, nagyon nyomós oknak kell lennie, amely miatt nem az anyához kerül a gyerek. Még egyszer: nem könnyű az anyának sem, de a gyerek mégis erőt adó tényező. Miként a gyerek „elvéstése” pedig erőt elszívó.

Nem csupán a gyerek elvesztése szívja a férfiak lelki erejét, hanem ezzel együtt a valahová való tartozás tudatának elvesztése is. Ehhez társul a gyakori anyagi romlás (a lakás elhagyása, gyerektartás). Leszögezhető, hogy az elvált apák helyzete rosszabb az elvált anyáéknál, és végképp rosszabb a házasságban élő apákéhoz képest.

Ez utóbbi nagyon fontos szempont. Hiszen ha ez igaz, márpedig igaz, akkor a potenciális fenyegetettség ott lebeg a házasságban élő férfi, illetve apa feje fölött, magyarázatosan zsarolhatóvá válik a rosszabb élet-körülményekkel, és természetesen a gyereke elvesztésével is. És ha mindez bekövetkezik? Szomorú kilátások. Most hagyjuk – már amennyire hagyható – az anyagiakat. Kopp Mária orvos és pszichológus kutatásai egyértelműen bizonyítják, hogy a családban élő, gyermekes férfiak jóval tovább élnek, és jóval kisebb arányban betegszenek meg. Súlyos statisztikai adat például, hogy az elvált férfiak háromszor annyian lesznek öngyilkosok, mint az elvált nők... Mint ahogy az is bizonyított, hogy jóval több elvált apa küzd fizikális és mentális problémákkal, mint elvált anya, illetve az egész magyar társadalomban az elvált apák szorulnak legnagyobb arányban mentális kezelésre. És persze aztán a hátrányos helyzet (például lakáskérdés, betegség, munkanélküliség stb.) is eleve hozhat lelki problémákat, ami aztán kihat az amúgy sem rózsás helyzetre, az pedig vissza: ördögi körök...

Az alapsorsnál azért az sem mindegy, hogy egy apa hány gyermekkel a „háta mögött” próbál új életet kezdeni. Nem mindegy sem neki, sem a társadalomnak. Az elvált apák közel fele egygyermekes, 36-37%-uk két-

gyermekes és 11-12%-uk három- vagy többgyermekes. A tendencia itt az egygyermekes apák számának növekedése, egyébként a nem csonka családoknál is ez a helyzet.

Tisztáztuk, hogy minden korosztályban gyakori a válás, bár leginkább a 30 és 40 év közöttieknél. Az iskolai végzettséget tekintve nem látunk nagy eltérést a csoportok között, egyedül a magasabb iskolai végzettségűeknél kisebb valamelyest a válások aránya, viszont sokszor itt – mintegy ezt ellensúlyozva – nagyobb a bontóperi hercehurcák, pereskedések, jogi huzavonák száma, nyilván jobban fölkészültek tudásban, a jogi útvesztők technikáiban, a perek szorgalmazásában és lebonyolításában. Nagyon csúnya esetek megdöbbenő módon éppen értelmiségi pároknál tapasztalhatók, sommásan és leegyszerűsítve: van ész a rosszra.

Az elvált gyakran panaszkodik – sokszor joggal – élete nehézségeire. Nem állítom, hogy a létezés csúcsa elvált nőnek lenni, bár tisztáztuk, hogy a beadott válóperi, felperesi beadványok szerint a nők több mint nyolcvan százaléka ezt akarja. Tehát számára érdekdeusabb a válás, mint a házasság. De nem is ez a fontos itt, hanem az, hogy a sok női, anyai panasz között nemigen szerepel a magányosság érzése. A társ utáni vágy igénye igen, de a magányosság nem. Hogy is lehetne, hiszen a

gyermek, a gyermekkel való lét és törődés, még ha apa nélkül zajlik is, kizárja a magányosság érzetét, ha nem, akkor vagy nagy baj van a neveléssel, az anyai szereppel, vagy a genetikával. Ezzel szemben az elvált apák közel kétharmada teljes egyértelműséggel magányosnak vallja magát. Vagyis az egyik legfájdalmasabb negatív emberi érzéssel él együtt...

A válási mechanizmus megindulásának első pillanatától fogva sodródás kezdődik a kirekesztettség felé. Gondoljuk végig. Először ki akarják rekeszteni (okkal, ok nélkül) a meglévő családi életéből. Sikerül, talán már a válás kodifikálása előtt, később egyértelműen. Mondjuk, a mintaapa (aki már komoly anyaszerepet is betölt manapság a házasságban) szeretné megkapni a gyereket, ennek csak matematikai esélye van, a gyakorlatban, még ha női hűtlenség is a válás oka, akkor sincs semmi esélye. Elrekesztődött a gyermekétől az apa, jó esetben vasárnapi apuka lesz, rossz esetben ezt is akadályozzák. A lakást általában az anyának ítélik, vagy közös használatot ítélnek meg, ebből legtöbb esetben a férfi száll ki. Vissza a szüleihez, vagy lakásbérlet, albérlet, szívdesség, új barátnő: mindenképpen hátrány a korábbihoz képest, s ennek az útnak a végén ott lehet a hajléktalanság is. Az egyébként jogos tartásdíjfizetéssel az anyagi helyzet könnyen destabilizálódik, csökken az újrakezdés lehető-

sége (például nehezebbé válik a hitel, kölcsön fölvétele stb.). Pillanatok alatt a szegénység szintjére lehet süllyedni; ha nem tudja fizetni a tartásdíjat, előbb-utóbb (az anya döntése szerint) hatósági ügy lesz. A válás földolgozásához – állítják pszichológusok, orvosok – általában két év szükségeltetik. Két év nagy feszültségben: ez mindenre kihat! A társadalmi megítélés is kirekesztő: a gyermekét egyedül nevelő szegény anya képével szemben ott van a szabad, családját elhagyó apa képe, aki netán még iszik is, ez utóbbi gyakorisága különben tény. S itt álljunk meg egy pillanatra.

AZ ALKOHOLRÓL...

Az alkohol. A válások egyik oka. A többi: hűtlenség, elidegenedés, korai, elsietett házasság, alkati és szemléletbeli különbség és – tisztáztuk már – szintiszta anyagi érdek, a fölmerülő problémák rossz kezelése, tehát ebben az esetben is az elsietett válás stb., stb. De most minket az alkohol érdekel. Statisztikailag orvosi értelemben a lakosság közel 10%-a alkoholista. Közel egymillió ember! Orvosi értelemben alkoholista, alkoholfüggő az, aki rendszeresen, napi szinten vagy rendszeresen fogyaszt az egészséget veszélyeztető mennyiségben alkoholt, s ez akkor is igaz, ha a mennyiség nem sok és nem vezet kvázi berúgáshoz. Alkoholtól veszélyeztetettek a szociális ivók is, akik veszélyhelyzetben isznak, vagyis amikor komolyabb feszültség éri őket (munkahelyi problémák, nagyobb konfliktusok, haláleset, csalódás, válás stb.). Az említett 10%-ban egyébként a nők is benne vannak, persze igen csekély arányban, nem beszélve arról, hogy a női alkoholizmus nehezebben manifesztálódik, magyarán a nők között több a zugivó, az otthon kortyongató.

Ám miért is szólok erről ilyen részletesen? Nyilván nem elsősorban a magyarországi társadalmi képlet, hanem annak válási vetülete miatt. Senki nem vitatja,

hogy igen sok házasság megy tönkre az alkohol miatt, az sem vitatható – éppen a statisztikák, ezen belül orvosi, hatósági adatok, tények is igazolják –, hogy a férfiak, férfiek alkoholizálása milyen súlyos, továbbmegyek: válást joggal indokolható és szorgalmazó magatartást eredményez. A férfiak alkohol okozta májbetegségben bekövetkezett halálát tekintve egyébként ott vagyunk a világ élbolyában, s ha nyitott szemmel élünk a világban, láthatjuk, hallhatjuk a problémát. Problémákkal, problémákban élünk: ezek miatt iszunk, ha nem, akkor az ital szüli a problémákat – előbb-utóbb.

Ez persze nem új keletű, mármint konkrétan az alkoholfogyasztás. Ám kérdés, hogy ilyen súllyal mióta van jelen. Mert egyértelmű, hogy az európai (és a magyar) kultúra magába foglalja az ivás valóságát és misztériumát. Az a kultúra, melynek hármass alapja (még Babitsék nemzedéke rögzítette) a görög szellem, a római jog és a kereszténység. Ebben a kultúrában a szolid alkoholfogyasztás a mindennapi élet része, de természetesen az esetenkénti részegség is előfordul, mindezt éppen az írott emlékek tanúsítják az ótestamentumi Noé-esettől a magyar bordalokig, a görög írásművektől a Petőfi-versekig. A kulturált alkoholfogyasztás megmaradt, illetve háttérbe szorult, de mellette elterjedt, majd meghatározó vált a tömeges alkoholizmus, gyakorlatilag

a huszadik század első felétől. Ennek persze megvan a maga társadalmi és pszichológiai oka: a magára maradt, hit és közösség, netán család nélküli, korábbi értékrendjében összezavart vagy értékrend nélkülivé vált ember szenvedése és árvasága, s ebből fakadóan menekülése a szurrogátumok felé.

(Mindezzel persze semmi mentség nem adható – hogy témánknál maradjunk – egy rendszeresen piás, netán alkoholista, a családban elviselhetetlenül erőszakos, esetleg családtagokat, feleséget, társat, gyerekeket testileg bántalmazó családfőnek.)

RÖVID UTALÁS A MAGYAR IRODALOMRA

Számos magyar író és költő (köztük sokan nem, vagy alig fogyasztottak alkoholt) Balassi Bálinttól Csokonain, Vörösmarty Mihályon át Hamvas Béláig alkotott maradandót a (szesz) ital és az italfogyasztás tematikájában, de igazán a XIX. vége és XX. század szülte meg azt az írótipust, amelyet a tökéletes önpusztítás, a korai halál jellemez, egyben az is, hogy munkásságuk középpontjában meghatározó vagy kizárólagos témaként az alkohol áll. A nagyívó és zseniális Ady Endre hatalmas életműve még csak töredékben hordozza ezt, az igazi alkoholista író olyan valaki volt – többek között –, mint a fiatalon, 1929-ben öngyilkossá lett Cholnoky László, az elmúlt évtizedekből Bólya Péter, Császár István, vagy a legismertebb, Hajnóczy Péter, de itt említhetjük a jó néhány éve elhunyt nagy tehetségű Szervác József költőt is. Hiszen míg Ady végigdolgozta az életét, addig az említettek és mások vagy személyükben, vagy munkájukban, vagy egészségükben leépültek, létük bugyra az alkoholnak volt köszönhető, míg Adynál – akit Németh László a magyar irodalom fő erének tartott – a végzete: tisztán látása.

Arra most kísérletet sem tennék, hogy akár művész, akár nem művészember esetében a személyiség és az

alkoholfogyasztás összefüggéseire mutassak rá, hiszen kérdés, hogy a beteg személyiség fordul a pohárhoz, vagy az ital tesz valakit beteg személyiséggé. Vagy éppen van egy egészséges személyiség, aki rendszeresen – tehát egészségtelenül – fogyaszt alkoholt, de nem válik igazán iszákossá, például ilyen Krúdy Gyula vagy Tersánszky Józsi Jenő. A lényeg: az alkotás végső okát az alkotóban és nem az alkoholban kell keresni. A művek – bár lehet éppen téma az ital és lehet részeges az alkotó – az alkohol ellenére jöttek létre. A titok, az alkotás titka elsősorban nem az alkoholban, hanem a tehetségben, a személyiségben rejlik...

Mondjam azt, hogy az élet, a családi élet is valamilyen szintű alkotás? Mondom, ezért is beszéltem az irodalomról. Akkor pedig sem dicsüket, sem bukásukat nem lehet magyarázni kizárólagosan az alkohollal. Összetett téma ez is, melyre túlságosan egyszerű válaszok születnek. Mert ha a túlzott alkoholfogyasztás betegség, akkor beteg embert perelnek és hagynak el.

Időben vagy idő előtt, vagy fölöslegesen? Tényleg az alkohol miatt bomlott föl a házasság, vagy az már következmény? Ahogy van kérdés bőven a művészeti alkotás és az alkohol kapcsolatáról, úgy van az élet és alkohol összefüggései között is...

Témánk és a közelmúlt vizsgálatának szempontjából mindenképpen ki kell emelnünk azt a történelmi és szociológiai tény, hogy a magyar társadalom gyakorlatilag borkedvelő, netán iszákosságra hajló nemzetből az 1956-os forradalmat követő időszakban lett alkoholista nemzet, a tömeges mérvű nagyívás és alkoholizmus az 1960-as évektől terjedt el, ez is statisztikai tény. Éppen a konszolidációban, a Kádár-konszolidációban roppant meg a nép tartása, s ez a nagymértékű alkoholfogyasztás mindmáig tart.

Mindenki tudta és élte, hogy nálunk a férfiak (akiket egyébként a válások számának növekedésével egyenes arányban egyre inkább egyedülálló anyák neveltek) – eufemisztikusan fogalmazva – nem vetik meg az italt. Tehát ennek tudatában mentek és mennek férjhez a nők, s nem csupán tudatában, hanem tapasztalatában is, hiszen láthatták, hogy a jövődöbeli elég gyakran a pohár után nyúl. Talán abban bíztak, hogy megváltozik, talán még tetszett is. Közbevetőleg: a szerelem elmúltával, különösen a gyűlölködés föllobbanásával hajlamos az ember az addig pozitívnak tartottat negatívnak látni, megfordulnak és fejük tetejére állnak a dolgok, ritkán kerülnek vissza eredeti állapotukba:

Az „erős férfi, aki bírja az italt” kategória átválthat a vedelő kategóriára.

- A bohémból részeges.
- A csodált nagyivóból alkoholista.
- A barátokkal kulturáltan kvaterkázgatóból kocsmatöltelék.
- A borszeretőből alkoholfüggő.
- A szorgos bortermelőből munkamániás.

És mindez természetesen nem csupán az esetleges alkoholfogyasztás sokféleképpen értelmezhető világában, hanem az élet, a párkapcsolat, a gyereknevelés megannyi területén.

Például:

- A gyengédből lehet érzelgős.
- A legényesen szétszórtból rendetlen disznó.
- A határozottból csőlátású.
- A keményből kegyetlen.
- Az ironikusból gúnyolódó.
- Az ábrándosból élhetetlen.
- A tisztességes szegénységet vállalóból balek.
- A jóhiszeműből lúzer.
- A humanistából éppen tutyimutyi.
- A pénzre vigyázóból skót.
- A nagyvonalúból költekező.
- A gyerekszeretőből majomszeretetű.

- A gyerekekkel sokat foglalatосkodóбól gyerek-szekáló...

...és még hosszasan lehetne sorolni.

De vissza az alkoholhoz: érdekes, az alkohol, mint probléma legtöbbször a házasságkötés után jelentkezik; vádként, de az is lehet, hogy hazugságként a váláskor. Félreértés ne essék, most megint nem arra gondolok, amikor valakivel tényleg lehetetlen együtt élni annak alkoholizmusa, hogy hivatalos legyek: italozó életformája miatt. Nem! Én arról beszélek, hogy korábban miért nem volt probléma, ami most az, s ha most tényleg az, miért nem próbálnak együtt megoldást, és ha tényleg annyira súlyos a helyzet, orvosi megoldást találni...

És arról beszélek hangsúlyosan, hogy a – kétségtelenül – fokozott mértékű alkoholfogyasztást mutató férfitársadalom ellen, vagyis konkrétan egy-egy apa, illetve férj ellen bármikor elő lehet húzni az ivás kártyáját, okkal, ok nélkül, mérlegelés, az elfogyasztott mennyiség és annak hatása tisztázása nélkül. A férfi iszik: ez a kép, ami elől nincs menekvés, akár igaz, akár nem. Akit ezzel vádolnak, az már hiába védekezik. (Ez már majdnem olyan, mint az antiszemitizmus, rasszizmus vagy netán homoszexualitás vádja: ha védekezel, annál gyanúsabb, ha hallgatsz, az is gyanús...) Hogy nem iszik?

Nem számít! Hogy keveset iszik? Az sem számít. Hogy miért iszik, ha iszik? Hogy mennyit iszik? Ez senkit nem érdekel. Legkevesbé azt, aki a párja, párja volt, aki miatt lehet, hogy iszik, vagy éppen mellette lett iszákos. (Ha meg korábban, miért nem tűnt föl, miért nem okozott problémát, miért mentek hozzá?)

És még ezernyi variáció. A lényeg: ahogy a gyermek túszerű lehet a válóper esetén, úgy az ital emlegetése a kiütéses vereség előszele... Akár igaz, akár nem, akár túloznak, akár nem. S mivel egy átlagnőhöz képest egy átlagférfi biztosan többet iszik, az átlagról alkotott kép tapad rá arra az apára, aki ellen olyan válókeresetet indítottak, amelyben a vád az alkoholfogyasztás. És a statisztika, valamint a közgondolkodás, nem utolsósorban a gyakorlatilag női bírók előtt, és a túlnyomórészt női gyámhatósági alkalmazottak miatt a hamis vagy túlzó kép előtt nincs menekvés, s mindez tükröződik, tükröződhet a bíróság ítéletében és bármely hatóság tevékenységében. Az esetlegesen a gyerek iskolájába is eljutó probléma miatt a női tanárok – akiknek fele elvált – hozzáállásában (szemében) is...

Zárjuk le ezt a témát azzal, hogy senki nem vitatja az italfogyasztás társadalmi és egyéni veszélyeit és végképp nem az egyén felelősségét. (Hogy az alkoholizmus kialakulása mennyiben genetikai tényezőkön múlik,

azzal most végképp ne foglalkozzunk.) Ugyanakkor vitathatatlan a manipuláció lehetősége, ha valaki ezzel érvel a saját vélt vagy valós igaza érdekében. Sajnos sokan élnek a lehetőséggel!

Milyen stációk vezetnek – általánosságban – az elvált apa státushoz? Elválni nyilván lehet közös megegyezéssel, bár ekkor is az egyik félnek kell felperesként benyújtani a keresetet, lehet a nő vagy a férfi akaratából. (Olykor a békés megegyezés mérgesedik el, mert az elkerülhetetlen felperes–alperes helyzet valójában rontó tényezővé alakul, esetleg egy élelmes ügyvéd jóvoltából is, vagy más okból...) A válás – bár elhúzódik – amúgy a végkifejlet szempontjából könnyen megy: aki akar, előbb-utóbb biztos el is válik! Már nem igaz a mondás, hogy azt a virágot szagoljuk, amit leszakítottunk, legalábbis aki nem akarja, nem szagolja hosszasan vagy végleg.

Valaki dönt: ez az első stáció. Aki döntött – tisztáztuk már, hogy az esetek mintegy 80%-ában a nők –, képes is véghezvinni elhatározását, annak tudatában s úgy értékelve a helyzetet, hogy neki és a közös gyermeknek így biztos jobb lesz. Ami igaz lehet, hiszen számos ilyen eset van. Viszont az valószínűsíthető, hogy az elvált apának biztos rosszabb lesz a helyzete, mint a házasságban volt. Itt is lehetnek kivételek, de a tendencia egyértelmű. Az elvált apáknak a következőkben rosszabb a helyzetük a házasságban élő apákhoz

képest: nehezebb munkát találniuk és megőrizniük a munkát, rosszabbak a jövedelmi és lakásviszonyaik, valamint egészségi állapotuk, magasabb közöttük a szegények aránya, gyengébb a lakásuk felszereltsége, foszladozóak a társas kapcsolataik, s nem utolsósorban sötétebbnek látják jövőjüket, mint a családosok. És hát persze vége a kapcsolatnak a gyerekekkel, gyerekekkel, legalábbis abban a formában, ahogy addig volt: állandóan együtt!

A történelmileg amúgy is megtépzott apaszerep vagy tovább tépázódik, vagy semmivé válik. A döntéssel az anya részéről a mellőlem, tőlünk elúzótt státus is megszületett, amelyre az apát gyermekfelügyeleti jogaitól megfosztó – általában női bírók által meghozott – döntés teszi föl a társadalom által nem túlságosan megbecsült koronát. És hogy utána milyen apai státus marad, az persze rajta is múlik, de sokszor a volt feleség szabja meg ennek kereteit – mely a semmitől a mindeinig terjed. A jog csupán tartásdíjra kötelezi a férfit, más apai joggyakorlást nem ír elő, csak a lehetőséget rögzíti. A lehetőség lehetősége: a szülőkön, de elsősorban azon a szülőn múlik, akinek a gyermeket ítélték. S ha ez a szülő annak a jognak nem engedelmeskedik, amelyet számára előírtak, magyarul – a szó is szörnyű – nem biztosítja a gyermekláthatást, iszonyú örvények nyílnak

meg. Megszakadhat a kapcsolat apa és gyermeke között, a hatóságok pedig vagy nem akarnak, vagy nem tudnak tenni ellene. S közben múlnak az évek...

Ami biztos, ha itt háború van, csak vesztesek lehetnek, és a legfőbb vesztes a gyerek. Ám a háborúk háborúja, hiszen sokszor már a válóperrel elkezdődött. Válóper háború nélkül, a válóper után semmi háborúság: ez az ideális megoldás. Ilyen is van, csak kevés.

Akárhogy is: apára szükség van. Szükség van biológiai az élet továbbviteléhez. De aztán a tényleges jelenlétén, az állandó kapcsolaton túl az apa-szimbólum is fontos – ez belső igény is a fiatalban, ahogy kutatások bizonyították. Belső igény a személyiség kialakulásához. Ezt a belső igényt, egyáltalán az apa-szimbólumot tették tönkre az elmúlt hosszú évtizedekben, nem csupán a tényleges apahiánnyal (azzal is), hanem egy rossz apaképpel is. Az apa nem a rosszul értelmezett tekintély, hanem szükséglet – nincs igaza Freudnak, hogy a neurózis az apai felettes én kényszerével szembeni védekezés eredménye.

Freud – ahogy Tringer László pszichiáter leszögezte – „nem vette észre, hogy az apa a gyermekben teremtődik s alakul. A ténylegesen létező apa ezt a folyamatot természetesen megkönnyítheti és zökkenőmentessé teheti”. Tehát apára lelkiileg is igénye van a gyermeknek,

de az is igaz, hogy valamilyen apakép még akkor van, ha valóságos apa egyáltalán nincs... Ismétlem: az apa nem csupán realitás, de belső, elemi, gyermeki, emberi igény!

A mai pszichológia egyértelműnek veszi, hogy önmagunk három, egymással működő viszonyban levő elemét különböztethetjük meg. Az egyik a realitás rólam, vagyis ahogy az emberek engem látnak, a másik, ahogy önmagamot látom, a harmadik pedig az én-ideál, amilyenné szeretnék válni. Az utóbbi persze sosem érhető el, de a kívánt cél erkölcsöt, normákat, értékeket föltételez. Ehhez segít az apa és az apa-szimbólum. A már idézett pszichiáter szögezi le: „Az apa a morális fejlődés záloga... az én fejlődésének katalizátora.” Idézzük újra József Attilát: „Apám szájából szép volt az igaz.” A pszichiáter fogalmazásában: „Az apa szerepe elsősorban az, hogy képviselje az adott én-struktúrában az én-ideál mozzanatot, azt a húzóerőt, amely a személy növekedésének irányát meghatározza.” Elsősorban és természetesen nem kizárólag, hiszen az anya, a rokon, a nevelő tanár, és egyáltalán a felnőttvilág is megszabja a növekedés irányát. De az apa, egyáltalán az apa-mítosz semmivel sem helyettesíthető. Hiánya is hat és meghatároz, ahogy jelenléte is. De míg a hiány deformálhat, addig a jelenlét erőt és irányt ad. Nyugodtan kimondha-

tó: egy konfliktusokkal teli, de a konfliktust bizonyos határig kezelni tudó házaspár családi életében a gyermek vagy nem sérül, vagy nem annyira, mint az apa nélküli létben. S ezzel nem azoknak az apáknak kívánok segítséget adni, akik mellett tényleg nem lehet élni, akiknek jelenléte tényleg káros a gyerekekre, egyáltalán a kapcsolatra és a családi létre.

S ha már hiány, külön kérdés a férfihiány. Hiszen nem csupán otthon van folyamatos anyai jelenlét, de később, az óvodában, az általános iskolában, a középiskolában is meghatározó a nők jelenléte. Szintúgy statisztika – és már megint társadalmi kérdés –, hogy kétharmad arányban gyakorlatilag nők nevelik a gyermekeket és ifjakat a különféle intézményekben. S ez – valljuk be – nem jó, nem egészséges, és mindez kihatással van a személyiség fejlődésére, egyáltalán a felnőttkorra, a párválasztástól a munkáig, a kapcsolatoktól az érdeklődésig, a mintáktól a szexualitásig, a tettektől a gesztusokig. Mindenre, az élet minden területére!

Amikor az apahiány okozta sérülésről beszéltem, nyilván nem orvosi esetekre gondoltam, bár ilyen is lehet. Mit lehet, van! A lakosság 15-20%-a neurotikus Magyarországon; rögzítettük, hogy állunk az alkoholizmussal, divatba jött a tizenévesek vad kezelése, a kábítószerrel való kacérkodás és fogyasztás ismert,

mindebben ott van, ott kell, hogy legyen okként a válás is, az apahiány is. Ezzel jár együtt a tinédzserek, sőt az egész társadalom bizonyos mértékű feminizálódása. Hiszen apa nélkül könnyebben és sokszor elkerülhetetlenül alakul ki egy olyan személyiség, amelynél a már említett én-ideál (mondhatni: felettes én) hiányosan fejlődik. Apa nélkül – hangsúlyozom –, mert kultúránkban még mindig az apa képe (és személye) erősíti az én-ideált. Ha nincs, messzebb kerül az idea. A törvény, a mérték. S az én-kép válik törvénné, és máris itt van, itt lehet a személyiségzavaros egyéniség, akinek tetteit nem a morál, hanem a jog és a pszichológia uralja (erről már volt szó), miként a vele élő szülőét is.

S mindez egy folyamat terméke. Kezdődött a hagyományos apa-kép fölbomlásával, megváltozásával. Folytatódott a családi létből való kiűzetéssel. A jog elvette az apa alapjogait, aztán olykor a meghagyottért is harcolnia kell.

(2010–2012)

Az elemző szöveg megírása és a beszélgetések, vallo-mások rögzítése és a könyv elkészítése közben eltelt nem is olyan kis időben, de mindenképpen a tegnapi mában folyamatosan figyelemmel kísértem a meglévő és várható változásokat és persze azt is, ami nemigen változott; találkoztam újra a kötetben szereplők egy részével és újonnan megismert elvált apákkal.

A mindennapi életben nem tapasztaltam hatalmas változást. Régi, rossz helyzetek ritkán változtak pozitív irányba, jogtalanságokról és tragédiákról értesültem. Általában szinte minden maradt a régiben, s ez szomorú. Az ember nehezen változik, a régi beidegződések, gondolkodásmódok és magatartásminták szintén, a világ durvul, a konfliktusok tűrési küszöbe nem nő. Mégis: valami pozitív megindult a közgondolkodásban, a jogalkotásban a családokat, gyerekeket illetően és persze sorjáznak tovább a negatív tendenciák is a gyakorlati életben.

Lépjünk vissza egy kicsit. Még 2009-ben bevezették a távortartás intézményét, vagyis hogy a családi életben erőszakoskodót el lehet távolítani – úgymond – a tett színhelyéről, tehát a közös lakásból, de ezzel alig éltek. Ritkán jutott idáig egy eset és annak következménye,

másrészt hová ment volna az eltávolított illető, némely külföldi országban ilyenkor az állam gondoskodik az átmeneti lakhatásról, nálunk ez nyilván lehetetlen. Ez az intézmény tehát nem segített azokon a védtelen nőkön és gyerekeken, akik az erőszak áldozatai voltak, mert a tárgyilagosság kedvéért rögzíteni kell: sokan kényszerülnek elviselni vagy menekülni – éppen a férfiak megengedhetetlen viselkedése, brutalitása miatt, de hát az éremnek ezt az oldalát e könyv egyetlen sora sem vitatja, s nem mérsékelhető az elviselhetetlen férjek, élettársak felelőssége és kritikája.

Egészében a bíróságok és hivatalok gyakorlata nem változott. Azt ugyanakkor elmondhatjuk, hogy – bár egyre kevesebb gyerek születik –, sok probléma nem intézményesül, nem kap nyilvánosságot, nem kerül hatósági szakaszba, mert megnőtt az élettársi kapcsolatok aránya és a gyerekeket egyedül nevelő nőké. Ráadásul az elmúlt években igen sokan mentek külföldre dolgozni, s végül a körülménynek úgy hozták, hogy nem Magyarországon szültek. Külön kérdés a gyermek engedély nélküli külföldre vitele. Nem nagy, de mindenképpen növekvő számban dönt az egyik fél (általában az anya), hogy úgy viszi külföldre a közös gyermeket, hogy az apa nem járult hozzá, esetleg nem is tud róla, s ekkor

kezdődik egy hosszú jogi procedúra – vagy az itthon maradt fél földadja.

Számok, statisztikák és saccolások vannak itt is, másutt is. De vannak egzakt adatok sok mindenben: a 2011-es kötelező népszámlás adatai, amelyeket egyébként – érthetően – csak 2013-ra sikerült földolgozni. Az összehasonlítási alap a 2001-es népszámlálás. Biztató és kevésbé biztató számok, minden mindennel összefügg, legfőképpen a jövővel – a gyermekkel és gyermekszületéssel s a következő generációk életminőségével...

A tények szokásosan zsarnokiak. 2001 óta hazánk lakossága 261 ezer fővel kevesebb! Az idősebb korúak száma nőtt, a gyermekkorúak száma csökkent. A házasságkötések száma folyamatosan egyre kevesebb, az élettársi kapcsolatok száma egyre több, emelkedett a hajadon nők és a nőtlen férfiak aránya. Ugrásszerű változás: az egyedülállók száma ijesztően megnőtt, 2011-ben minden harmadik háztartásban csak egy személy élt. Kétségkívül magányosodunk!

No, de vissza az alapproblémához, amely nem elválasztható a Központi Statisztikai Hivatal adataitól, amelyek – ebben a vonatkozásban legalábbis – drámaiak, hiszen a mennyiségi mutatók minőségre, életminőségre is utalnak. A fogyás nem biztos, hogy önmagában romlás, de a kevesebb felnőtt, kevesebb gyerek, kevesebb

kis közösség (család) önmagáért beszél. Ennek a javítása hosszú távú, megfontolt építkezésű, alkalomadtán radikális lépéseket is magában hordozó országos feladat. A gondolkodás, a szemlélet esetleges lassú alakulásáról már volt szó. Ami viszonylag gyorsan segíthet: a jog és a joggyakorlat. És itt láthatóak már üdítő jelek. És már a jog hat, hathat a morálra és a lélekre.

Miről van szó konkrétan? A családjogi törvényről. Az a sokat emlegetett 1952-es törvény, amely a 2013-as parlamenti szavazás értelmében az új Polgári Törvénykönyv részévé vált. Más megfogalmazásban: A nyolc könyvet tartalmazó kódexben helyet kaptak a korábban külön törvényben szabályozott családjogi rendelkezések is. És hát a tartalmi vonatkozások, melyek persze alapokban és gyökerekben természetesen megmaradtak, de van változás jó irányba is bőven. Témánk szempontjából talán az a legfontosabb, hogy a hihetetlenül elhúzó-dó, illetve valamelyik fél részéről az időhúzásért taktikázó bonyolult és szerteágazó bontópereknek megálljt parancsolhat a bíró. Elhúzó-dó bontóperek persze lehetnek a bonyolultságuk miatt is, de lehetett manipuláció is a háttérben: addig sem találkozik a gyermek a másik féllel, elidegenedhet bőven, pláne ha ellene nevelik szándékosan. Éppen Amerikában lett nagy szakirodalma ennek a jelenségnek, az úgynevezett

rosszindulatúanya-szindrómának (Divorce Related Malicious Mother Syndrome – angol betűszóval DRMMS) hívják. 2012-ben Lukács Csaba írt erről, hivatkozva Tomasovszki László szakpszichológusra, aki szerint az anyai agymosás az apa befekettítése érdekében történik, és sokszor sikerrel: a gyerek tényleg megutálhatja az apját, büntudat nélkülivé válik, ha nem akar – egyébként tényleges ok nélkül – az apjával lenni, nem érdeklik az apja érzelmei. Itt megint nem arra az elenyésző „mennysiségű” apára gondolok, akiknél tényleg jobb, ha nem találkoznak, tehát a valóban félelmetesen fenyegető, gyerekeket verő, netán perverz szülőre gondolok. Egyszóval a káros és fölösleges időhúzásnak vége lehet, mert a bíró ún. mediátorhoz küldheti a váló feleket, és a közvetítő beiktatása mind a gyermekelhelyezési és látogatási, mind a vagyoni döntéseket érintheti, vagyis a korábban vitatkozó felek megegyeznek. A megállapodást a bírónak aztán jóvá kell hagynia. Az már más kérdés, hogy bár kötelesek a mediátornál a szülők megjelenni, de ha így sincs béke, marad újra a peres út. Ezzel együtt igen nagy eredmény ez, nem csupán jogi, de morális, lélektani szempontból is.

A rendezés szándéka a valóságból indult ki, pozitív változásokat hozva. Hiszen a kétségtelenül megszaporodó élettársi viszonyok rendezésében is sikerült ered-

ményt elérni, vagyis az élettársi kapcsolatoknak is családjogi hatásai vannak – de csupán akkor, ha az élettársak minimum egy évig tartó kapcsolatából gyermek születik, tíz év együttélés után az élettársi öröklés szabályai is megváltoznak: a közösen lakott házra vagy lakásra az élettárs holtig tartó használati jogot örökölhet. S ha már az örökölésnél tartunk: a törvény bővítette azokat az okokat, amelyek miatt valaki kitagadható az örökségből, például ha az örökös nem nyújtotta a tőle elvárható segítséget. A kitagadási okok bővítése és szigorítása szerteágazó jogrendszerünkben az egyik fontos eszköz a család méltóságának megóvására – indokolt így egy képviselő az országgyűlésben. És ebben van valami: tényleg lehet vér szerinti, akár egyenes ági rokon méltatlan bármilyen örökségre, van olyan, aki a névhasználatot is megkérdőjelezi... A lényeg: az öröklési jogban alapvető koncepcióváltás történt: a végintézkedés szabadsága markánsan előtérbe kerül. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az azonos neműek bejegyzett kapcsolatának szabályozásáról külön törvény szól, tehát nem a családjogi törvényen belül intézkednek erről.)

2014. március idusától tehát, több mint ötven év után új Polgári Törvénykönyve lesz az országnak, vagyis minden állampolgárnak! És itt már a jövőnél vagyunk.

A jövőnél olyan értelemben, hogy a 2013-ban megszavazott törvény a következő évben, egész pontosan 2014. március 15-én lép életbe, az új Polgári Törvénykönyv akkortól hatályos.

Hogy mit hoz a jövő, nem tudhatjuk, csak reménykedhetünk a javulásban a kisebb családjogi változások miatt. És reménykedhetünk azért is, mert bár a gyakorlat nemigen változott 2013-ig, de mint idea és törekvés valahogy a levegőben lóg az erőteljesebb odafordulás a családhoz, a gyerekhez, a tágan értelmezett hithez egy igencsak materializált és a média és a pénz, tehát a pőre anyagi érdek által uralt világban. Ezt érzékelem a panaszok nem számottevő változásával együtt, hogy erősödő pozitív igények bukkannak elő, s mindez lehet a jobb valóság előszobája...

Szóval, talán reménykedhetünk, hogy ami a most következő vallomásokban jó és példát adó, az szaporodni fog, ami rossz, netán maga a rettenet pedig csökkenésnek indul. Másképp: jog és erkölcs közelebb kerül egymáshoz, a jogsértéseknek következményeik lesznek, egyben mérséklődnek. Több béke, kevesebb háború...

(2013)

VALLOMÁSOK

*(A most következő vallomások helyzeteket
és állapotokat tárnak föl: a békétől a háborúig.)*

BEVEZETÉS, MUNKAMÓDSZER ÉS RÖGZÍTÉS

Bevezetés

Az elmúlt hosszú hónapok során számos elvált apával találkoztam, illetve beszélgettem. Készítettem interjúkat elvált anyákkal is, valamint olyan hölgyekkel, akik nem voltak személyükben érintve, de véleményük volt, s olyanokkal is, akik egy-egy elvált apa mellett érezték át párjuk sorsát, netán a vele szembeni igazságtalanságot.

A beszélgetőpartnerek a dr. Hegedűs István ügyvéd vezette Elvált Apák Érdekvédelmi Szervezetének tagjaiból, a tanácsért odafordulókból kerültek ki, de legalább ilyen mértékben az igen tágran értelmezett ismeretségi körből is. Mint eső után a gomba, úgy sokasodtak meg a panaszosok, amikor a témával foglalkozni kezdtem. Volt, aki engem keresett meg, de sokukhoz úgy jutottam el, hogy egy-egy elvált apának volt hasonló cipőben járó barátja, ismerőse, sorstársa.

Ritkán előfordult az elzárkózás, volt, akihez egyszerűen nem találtam meg a kulcsot – ígéretet még kaptam a beszélgetésre, de aztán elmaradt. Eszembe jut Németh László mondása, hogy a megaláztatást rosszabb elmondani, mint elviselni. Ez persze messze nem mindig igaz, sőt, ám értem, tudom, érzem, hogy egy-egy elvált apá-

nak annyira mély és gyógyulatlan a seb, hogy nem képes beszélni róla. Mégis általában szívesen beszéltek, jólesett az alanyoknak a kitárulkozás. Sokan a monómánia szintjén mondták fájdalmaikat. Legtöbbször nem is beszélgetés volt: a tapogatózó kérdésre, mintha zsilipet húztak volna föl – a beszélgetés zsilipjét –, megindult a panaszáradat. A tehetetlenség és fájdalom monológjai: így tudnám talán legjobban jellemezni a helyzeteket. Persze volt olyan apa, aki némi emelkedettséggel, a megemésztett történesek nyugalmaival beszélt, magam sem tudom, hogy ez mennyire volt őszinte, és mennyire védekező magatartás...

Ami biztos, szinte mindenki a békéből került háborúba. Nagy reménnyel, érzéssel, tervekkel teli indultak neki a kapcsolatnak, a házasságnak, aztán mi lett a vége. Persze voltak békés elválások is, voltak teljesen békés és intelligens kapcsolattartások az elváltak között is, valamint elvált apa és gyermeke között. Ezért foglalkozom külön fejezetben ezzel, s ezért címe ennek a fejezetnek: *BÉKE*. Mondhatni: a helyes út, a mindenki számára békét nyújtó megoldás, ha már bekövetkezett az amúgy sérüléseket okozó válás. A sérülések minimálisra csökkentése: főleg a gyerek, de mindkét szülő érdekében is fontos feladat. Hogy mennyire sikerül, az élet, a mindennapok bizonyítják. Mert lehet, hogy a

válás jól zajlik, a válás utáni élet is jól indul, de aztán valami elromlik. Ilyen helyzetekkel is foglalkozunk ebben a részben. S a másikban: patthelyzetek, a megoldatlan problémák, az elmérgeződött viszonyok. Nyílt harc, zsarolások, fájdalmak, jogsértések. Ennek a fejezetnek a címe: *HÁBORÚ*. Háború, ahol csak vesztesek vannak, s legfőbb vesztes a gyermek. Háború, melyben mindenki segítségre szorul, de alig segítenek. Vagy ha igen, sokszor rosszul. Egyén és intézmény egyaránt hibáztatható. S a megoldásra kevés a remény...

Munkamódszer és az interjúk rögzítése

Megkeresés, időpont, időpontok egyeztetése, meghallgatás, a megfelelő hangnem megtalálása. Ezek voltak az első lépések, nem beszélve a szükséges bizalom megteremtéséről, hiszen fájdalmakat, sebeket tártunk föl. Sokkal több beszélgetést folytattam, mint amennyit végül rögzítettem. A találkozás során folyamatosan jegyzeteltem, illetve diktafont használtam. Elolvasásukkor, meghallgatásukkor, összegzésükkor derült ki, hogy sok esetben hasonló problémát, esetet, helyzetet jártunk körül; így nyilván szelektálnom kellett, nem volt érde-

mes a gyakorlatilag hasonló eseteket megörökíteni, an-
nál inkább az új problémákat.

Munka közben született meg bennem a gondolat,
hogy nem igazán érdemes párbeszéd formában leírni a
beszélgetéseket. Valójában nem is párbeszédnek voltak,
mindenki mondta, csak mondta a maga örömét, bánatát,
jobbára nyilván a fájdalmait. Mintha hosszú monológó-
kat hallgattam volna, a tehetetlenség és fájdalom szó-
áradatait.

Ennek következtében vallomásokat öntöttem írásos
formába, elhagyva a kérdéseket, viszont hagytam, hogy
a konkrét problémát az interjúalany fogalmazza meg.
Név, foglalkozás, életkor, majd a lényeg, a konfliktus, a
probléma, a megoldási kísérletek. Mindebből követke-
zik, hogy rövid vallomások váltogatják egymást, így áll
össze a kép, amely teljesnek nem nevezhető, de élesen
rávilágít arra, hogy milyen az elvált apák helyzete Ma-
gyarországon...

Én csupán meghallgattam az embereket, írásos for-
mában örökítettem meg az elhangzottakat, az esetek,
történesek magukért beszélnek. A felvezetőben megír-
takat a statisztikákon túl valóságos emberi helyzetek
igazolták, igazolják. Ezt a tükröt tartom magunk elé a
változás reményében. Mert reménykednünk kell: ez a
mostani helyzet igen súlyos!

BÉKE

F. Kálmán – 41 éves könyvtáros

Megmondom őszintén, mindig döbbsen hallgatom a zűrös válásokról szóló dolgokat. Valahol olvastam, hogy Murphy szerint a komoly kapcsolatok utáni békés válások legfőbb jellemzője, hogy nincsenek ilyenek. Szerintem ez hülyeség, minimum féligazság. Például mi! Abszolút békében váltunk el. Nagy szerelem volt a miénk, én utolsó éves egyetemista voltam, mikor összeházasodtunk. A feleségem már végzett, tanított. Időben a 90-es évek elején vagyunk. Lakásunk nem volt, oda-költöztünk a feleségem szüleikhez, nagy budai lakásuk volt. Aztán megszületett Misike, olyan, de olyan boldogok voltunk.

Csupán néhány évvel később kezdődtek a bajok. Én voltam a hibás. A könyvtárba, ahol dolgoztam, rengeteg fiatal lány járt, köztük sok egyetemista. Bár úgy tűnt, boldog házas vagyok, de egy futó kalandból lett nagy szerelem bebizonyította, korai és érzelmileg nem megalapozott volt a házasságom. Talán nem is szabad ilyen korán megnősülni, ki tudja. Alig éltem, alig volt tapasztalatom. Belezuhanam az örvénybe! Hónapokig kettős életet éltem, aztán nem bírtam tovább.

Zsuzsinak, a feleségemnek mindent elmondtam. Mindent, nagyon őszintén. Megmondtam, hogy már nem

szeretem, és úgy érzem, korai még nekem a házasság. Misikét persze imádtam, ezt jól tudta a feleségem is. Nem mondom: nagyon kiborult. Nem hisztizett, csak sírt és sírt. Rettenetes volt, furdalt a lelkiismeret, de azt is tudtam, nem tudok már úgy élni, ahogy addig. Én is kikészültem, de így is mennem kellett. Rájöttem, hogy az egyetemista lány iránti szerelmemben az a lényeg, hogy nem maradhatok meg korábbi életemben.

Mindent megbeszéltünk a feleségem szüleivel is. Haragudtak, persze hogy haragudtak, de mit tehettek volna. Illetve tehették volna, hogy a lányukat ellenem hergelik, de ennél sokkal intelligensebbek voltak, apósom egyébként ismert kutató volt. Úgy döntöttünk, én adom be a válópert, így illene, s mindent vállalok. S elköltöztem, hazamentem édesanyámhoz.

Megvolt a válóper, a tartásdíj, Misikével a szokásos kapcsolatot ítélték meg. De ez minket nem érdekelt. Nem ez volt a lényeg, és máig sem ez. Eleinte, szinte minden héten elmentem hozzájuk, Misike két-három éves volt. Aztán, ahogy nagyobb lett, rendszeresen elvittem magunkhoz. Zsuzsi és köztem egy rossz szó nem esett.

Az a nagy szerelem elmúlt, én éltem a magam életét néhány évig. Elég vadul, de a gyerekekkel mindvégig rendszeresen és a legjobb kapcsolatban. Aztán megnő-

sültem, gyerekeim születtek, Zsuzsi is férjhez ment, született egy lánya. Fiunk már komoly gimnazista, egyszerűen nincs probléma. Vagy ha igen, csupa olyan, ami más kamasz fiúval is megesik.

Hogy mindez így alakult, azt hiszem, a volt feleségem intelligenciáján múlt. Nem a saját fájdalma érdekelte, hanem gyermekünk érdeke.

Én ötven fölött voltam, a lányom tizenhat múlt, amikor megtudtam, hogy a feleségem összeszűrte a levelet valakivel. Hozzá kell tennem, rengeteget dolgoztam, hál' istennek egy menő helyen szakácskodtam, pénz is viszonylag bőven akadt. De nem is ez a lényeg. Bizony, sokszor nem voltam otthon esténként, egyébként a kártyát sem vettem meg. Így utólag nézve érthető, ami történt.

Az egyik pincér kolléga szólt egyszer, hogy látta feleségemet egy kávézóban egy férfival. Bevallom, este kutattam a feleségem táskájában, és találtam egy fényképet. Azonnal, még éjszaka nekiszegeztem a kérdést: mi az igazság? Nem is tagadott semmit.

Nem volt botrány, pedig lehetett volna. Elég dühös lettem, aztán rájöttem, vagy inkább megfogalmaztam önmagamnak, amit már régóta éreztem, sőt talán mind a ketten tudtunk: évek óta szinte nincs semmi közünk egymáshoz. Valahogy elvultunk egymás mellett, a lányunk, Éva is összetartott, ám már idegenekként éltünk.

Van értelme továbbra is együtt maradni? Még akkor éjszaka tisztáztuk, hogy nem. Másnap a lányunkkal is beszélünk, igen, ő nagyon szenvedett. Ez fáj a legjobban mindmáig. Megkérdeztük, kivel akar élni? Az any-

ját választotta, ez nekem igen rosszul esett, ám elfogadtam. Mi mást tehettem volna, ennyi idős korban már döntési joga van egy gyermeknek, aki már nemigen gyermek.

Voltak azért feszültségek, kisebb viták a válás során, ám csúnya dolog nem történt. Nagy házunk volt, a szüleink örökségéből építettük hajdanán. Nem könnyen, de eladtuk, nem jártam rosszul. Azóta élek a belvárosban, megszerettem. A lányom gyakran jön, sok közös programunk van. Igazából az életem abból áll, amiből – ha jól belegondolok – a házasság alatt állt: a munkám és a lányom. Még nem találtam senkit, nem is nagyon kerestem, de érzem, hogy kell valaki öregségemre.

Mire észbe kaptunk, Piroska már terhes lett. Nagy szerelem volt a miénk: szerelem első látásra. Semmi másunk nem volt a nagy szerelmünkön kívül. Gyors házasság, gyerek, még szerencse, hogy nekem volt lakásom, ott éltünk, turbékoltunk kedvünkre. Piroska nem ment vissza tanítani, nemsokára jött a második gyerek.

Én meg nagy hülyeséget csináltam. Szerelem ide, szerelem oda, lefeküdtem egy kolléganőmmel. Vagyis egy modellel, mert felkapott divatfotós voltam, és vagyok ma is. Ittunk, elborult a fejem, persze ő is adta a jelzéseket. Nagyon nyomasztott a dolog, nem mondtam meg otthon, minek, ha már megtörtént. De néhány hét múlva jelentkezett a hölgyike, Kriszta kerek perec közölte, hogy terhes, természetesen tőlem, és ne mondjak semmit, úgysem fogja elvetetni. Nem kér tartásdíjat, még az se kell, hogy hivatalosan apja legyek a gyerekeknek, megold mindent egyedül. Később kiderült, hogy különböző okok miatt korábban reménye sem lehetett a terhességre, szinte csodának tartotta, hogy most megfogant, ezért is ragaszkodott a gyerekekhez.

No hát, jól kikészültem. Próbáltam vele beszélni, nem lehetett. Teltek-múltak a hónapok, otthon nem szóltam, látták rajtam, hogy valami bajom van, de én a

munkámra fogtam. Krisztával olykor találkoztam, kedves volt, kimért és nagyon céltudatos. És boldog. Látnivalóan nagyon készült az anyaságra. Aztán az is látnivaló lett, hogy terhes, némi izgalmat és pletykálgatást is keltett a szakmában, rám egyébként senki sem gyanakodott, még véletlenül sem.

Kezdett elromlani a kedvem. Nyomasztott a helyzet, nyomasztott a hazugság. Bár egy kedves barátom nem-hogy lebeszél, de egyenesen megtiltotta, hogy beszámoljak otthon a dolgok alakulásáról, mégis elmondtam mindent a feleségemnek.

Talán nem kellett volna, magam sem tudom. A lényeg az, hogy a feleségem teljesen kiborult. Az hagyján, hogy kiborult, ez elmúlhat előbb-utóbb, de szabályosan megváltozott. Nem ostorozott, nem kiabált rám kígyóbékát, rosszabb... Szabályosan lemerevedett. Nem tudott normális hangon szólni hozzám, áradt belőle a ridegség. Először azt hittem, hogy bosszú vagy szerep, de aztán rájöttem, hogy ő ilyen. Később elmondta, hogy ha valakiben csalódik – legyen az barát, barátnő, rokon, kolléga –, képtelen úgy viselkedni vele, ahogy korábban.

Mindez persze teljesen tönkretette házasesetünket. Az ágy megszűnt köztünk, udvarias működés lett minden. A gyerekek érezték ezt a tarthatatlan helyzetet. Nem beszélgettem a feleségemmel, ő nem szólt hozzám.

Vihar előtti csöndet éreztem sokáig, de vihar sem volt. Csak hidegség és némaság.

Nem mondta a feleségem, hogy menjek el. Azt se mondta, hogy maradjak. Ott vibrált a levegőben a feszültségnél is rosszabb némaság és ridegség. Egy ideig bírtam, aztán úgy döntöttem, elköltözöm. Nyilván nem marasztalt. Egy barátomnál húztam meg magam, amíg lehetett. Válóper sem volt. Feleségem se adta be, én se. A gyerekekhez bármikor mehetek, részt veszek az életükben, segítek a leckeírásban, tanulásban, kikérdezem őket dolgozatírás előtt... és bármikor elvihetem őket kirándulni, moziba, vagy csak ténferegni, hogy együtt legyünk. Vettem kölcsönből egy lakást, azt nyögöm, de legalább van otthonom, és van hova hoznom a gyerekeket. Velük küldöm el minden hónapban a méltányos tartásdíjat. Hát így alakult az életem!

Illetve még valami, mert ezt is tudni kell. Megszületett a gyerek, akit később mégis a nevemre vettem. Há-zasság nem lett. Még nagyon kicsi, alig várom, hogy nagyobb legyen, és összehozhassam a másik két gyerekkel.

Mulatós, iszákos ember volt a férjem. Tudtam én az első pillanattól fogva, de hát szerettem. Szerettem később is, mert bár imádta az italt, a társasági életet, de hozzám mindig kedves volt. Egy rossz szava, egy türelmetlen mozdulata nem volt hozzám. Szüleim lebeszéltek a házasságról, de mondhattak akármit, szerelmes voltam belé.

Nem is reménykedtem, hogy megváltozik. Amúgy nem is kellett volna nagyon változnia, a pénzt hazaadta, imádta a gyerekeinket, ők is őt, szinte mindig jókedvű volt, sokat bolondozott.

Az italt nem számítva ideális pár voltunk. De mondom, az sem okozott nagy bajt, sem otthon, sem a munkájában. Egy nagy szőlészetnek, borászatnak volt a vezetője, ott könnyebben vették az ilyesmit, a környezetben is szerették az iszogatást. Jól dolgozott mindig, nem volt rá panasz.

Amikor egyik napról a másikra elköltözött a kolléganőjéhez, bennem egy világ omlott össze. Hát ennyire vak voltam? Hát ennyire vakon bíztam benne? Fájt minden, de elengedtem. Láttam rajta, hogy fél a botránytól, egy kisvárosban mindenki mindent tud, vagy megtud előbb-utóbb. Nem is attól félt, hogy kitudódik,

amit csinált, csináltak, hanem attól, hogy megkeresem az új asszonyt, kikaparom a szemét, vagy mit tudom én, mi lesz. Vagy attól, hogy a kisvárosban végigjárom mindenkit a panaszommal.

Nem tettem semmi ilyet, nem vagyok ilyen. Nyugodtan hagytam elmenni, vihetta a legszükségesebbeket, csak arra kértem, azt ígérje meg, a gyerekeket ugyanúgy fogja szeretni, mint eddig. Megígérte, megesküdt az anyja életére.

Lehet, hogy nem is kellett volna az eskü. Az biztos, hogy én küldöm hozzá a gyerekeket, hogy minél többet legyenek vele. Jó apa. Igen, van olyan, hogy valaki társnak nem olyan jó, de apának remek. Vagy fordítva. Mi nők, hajlamosak vagyunk ezt a kettőt összemérni. Amilyen az egyik, olyan a másik. Hát nem!

Megvolt a tárgyalás is, minden rendben ment. Nem akartam felesleges problémákat kreálni – ő meg pláne nem. Most már látom, az ő italos természete az oka mindennek. De mégis lett két csodálatos gyermekünk, és én őt most is jó apának tartom, s mindent megteszek, hogy ebben segítsem. A legfontosabb, hogy mindannyian a lehető legnyugodtabban viseljük el ezt az új helyzetet, ne érezzenek veszélyt a gyerekek. És jó embernek is tartom, annak ellenére, hogy elhagyott.

B. István – 38 éves vállalkozó

Jól ment nekem mindig, minden jól ment. Még a kilencvenes évek végén kezdtem számítógépekkel foglalkozni. Fölfutott a cég, elég hamar meggazdagodtam. Ráadásul jól nősültem, ahogy mondják, gazdag lányt vettem feleségül.

Hajtottam évekig, aztán jöttek a gyerekek, ahogy kell. Mindig imádtam a gyerekeket, meg sem álltunk háromig. Mi voltunk az álompár, gyerekekkel. Nagy cég, gazdagság, kertes ház, kocsis, gyerekek. Pénz, szerelem, nyugalom, egészség, fiatalság. Mi kell még?

Aztán, ahogy lenni szokott: jött a nagy huppanás. A cég tönkrement, én is barom voltam, nem figyeltem eléggé a dolgokra, többen átvágtak. Szokásos történet, legalább annyira, mint előtte a sikerek sorozata. Pereskedések, örülök, hogy nem kerültem sikkre. Néhány hónap alatt minden elment, mindent el kellett adni ahhoz, hogy megússzam a börtönt. Nem részletezem.

Ezüllöttem, inni kezdtem, ez az igazság. Az is, hogy a feleségem teljesen elhidegült tőlem, legalábbis nőként. Megmondta kerek perez: ő ezt nem csinálja tovább, nem kellek, neki a győztes férfi tetszett, nem a mostani roncs. Beadta a válópert, volt egy kis pénze, abból vett

egy lakást, odaköltözött a gyerekekkel. Én meg vissza a szüleimhez.

És láss csodát, mindezzel együtt mellettem volt. Nem kellettem férfiként, de segítette a gyermekei apját. Ha kellett, pénz adott, a gyerekeket szinte tukmálta rám, hogy találkozzunk. Igen, ilyenkor össze is szedtem magam. Semmi pia, semmi elhanyagoltság.

Nagy nehezen talpra álltam. Piti kis vállalkozó lettem, semmi nagymenőség. De élek, és vagyok a gyerekeimnek, ők meg nekem.

Évek teltek el. Volt feleségemmel baráti a kapcsolat. Hálás vagyok neki, mert ha magamra hagy, vagy betart, én már lehet, hogy nem is élnék!

HÁBORÚ

A. Benedek – 44 éves mérnök

Hagyjuk az előzményeket, nem lehetnek olyan előzmények, amelyek számomra megmagyarázhatóvá tennék a történeteket. Azért mégse, annyit azért röviden, hogy tíz év házasság után a feleségem közölte, válni akar. Mint mondta, már nem szeret, elhidegült tőlem, különben is önmegvalósító életet szeretne élni, eddig mosott, főzött, takarított, gyereket nevelt. A gyerekeink, a fiú, Pistike, a lány, Rita, akkor volt nyolc-, illetve tízéves. Én értetlenkedtem, kértem, hogy gondolja meg, hiszen jószerivel nem volt köztünk probléma, kisebb-nagyobb súrlódásokat, veszekedéseket nem számítva.

Hajthatatlan volt. Én hol elég keményen megmondtam a véleményemet erről az egészből, hol kértem, gondolja meg. Ráadásul semmiben nem éreztem hibásnak magam. Dolgoztam, a családomnak éltem, inni sem iszom, a gyerekeimet rajongásig szeretem. Éppen miattuk, a gyerekek miatt könyörögtem szinte, hogy próbáljunk úgy élni, mint régen. Szavaim leperegtek róla, idegennek nézett, sőt olykor a gyerekek előtt is tett rám megjegyzéseket, például, hogy mulya vagyok meg élhetlen.

Éltünk egymás mellett fojtottan, feszültségben. Aztán eljött a válóper napja. Én őszintén elmondtam min-

dent, azt is, hogy az én házamban élünk, szeretném, ha a feleségem meggondolná magát, ha mégsem, ítéljék nekem a gyerekeket. A bírónő ítélete gyorsan megszületett: a gyerekek az anyjukhoz kerülnek, a ház használata közös, nekem tartásdíjat kell fizetnem. Ment minden, mint a karikacsapás... Bennem egy világ dőlt össze.

S éltünk együtt ebben az áldatlan helyzetben. És innen már állandósultak a veszekedések, kiabálások, bevallom, én is sokszor alig bírtam idegileg. Azt mondtam el, amit helyesnek tartottam: tisztességes, normális nő nem csinál ilyet, a házasság igenis örökre köttetik, vagy ha mégis megszakad, valami nagy-nagy oknak kell lennie, de nálunk ilyen nem volt. Az is lehet, sőt biztos így utólag, hogy valamelyik barátnője bolondította meg a feleségemet, jól kereső fodrász volt különben, ki tudja, mit hallhatott abban a burákkal teli világban.

Eljött az a pont, amikor nem bírtam tovább. Nem bírtam az állandó veszekedéseket, a gyerekek előtt rám tett megjegyzéseket. Aztán már az is el-elhangzott egyre gyakrabban, hogy minek vagyok ott.

Na, ez betett. Fogtam magam, és elköltöztem. Vezető állásban dolgoztam, külön munkákkal, így volt és maradt pénzem bőven a tartásdíjfizetéssel együtt. Egy kollégámtól viszonylag olcsón béreltem egy kétszobás

lakást, gondoltam, kell a két szoba, ha majd jönnek hozzám a gyerekek.

Hát, rosszul gondoltam. Mert elköltözésem után a poklok pokla következett, legalábbis ami a gyermekeimmel való kapcsolatot illeti.

Jött a láthatás, boldogan mentem a gyerekekért. Nem adta őket a volt feleségem, mindig volt kifogása. Először azt mondta, hogy betegek, másodszor, hogy elutaztak az iskolával, harmadszor a nagyszülőkre hivatkozott. Én mobilon tudtam még egy ideig beszélni a lányommal és a fiammal, aztán már azt sem. Biztos látták, hogy én telefonálok, de semmi, nem reagáltak. Elhidegültek tőlem.

Semmi magyarázatot nem találtam, ok nélküli gyűlölködést tapasztaltam a volt feleségem részéről. Tisztán láttam, a tények tanúsították, hogy ellenem neveli a gyerekeket. Ügyvédem tanácsára megkerestem a gyámhatóságot. Meghallgattak, mondták, adjam be írásban a panaszomat. Beadtam, nem válaszoltak. A panaszomra panasszal éltem, erre beidézték a feleségemet, aki minden rosszat elmondott rólam, és letagadta, hogy akadályozza a láthatást.

Hosszú hetek, hónapok teltek el. Mindent megpróbáltam, telefonáltam, írtam, ajándékot küldtem a gyerekeimnek, semmi. Néha megkerestem őket az iskolában,

hogy pontos legyek, az iskolánál, tanítás előtt vagy után. Kényszeredetten motyogtak valamit, áradt belőlük a hidegség.

Többéves tehetetlenség következett. A gyámhatóság semmit sem tett, pedig szankcionálhattak, büntethettek volna. Én reménykedtem, ám semmi sem változott.

Ügyvédem tanácsára bírósághoz fordultam, kértem, hogy hozzám kerüljenek a gyerekek. Hosszú menetelés volt ez. Tanúkat idéztek be, az én tanúim állították, hogy – ahogy látták is – a volt feleségem nem adja oda a gyerekeket. Volt feleségem tanúi ennek az ellenkezőjét állították, vagyis hogy én nem mentem el a láthatásra. A bíróság végül újra megerősítette a korábbiakat, vagyis a feleségemnél maradtak a gyerekek.

Végso elkeseredésemben elmentem az Elvált Apák Egyesületéhez. Kaptam tanácsot, de az nem vezetett eredményre, pedig az elnök az új ügyvédem is lett. Viszont rengeteg sorstárssal találkoztam, s döbbsentem tapasztaltam, hogy mennyi ilyen eset van. És a társadalom könnyedén nem foglalkozik mindezzel. Néha, nagyon néha egy-egy újságcikk, különben semmi. De ha csak egy ilyen eset is lenne, az is elfogadhatatlan. Hogy lehet, hogy lehet elérni, hogy az apa ne legyen apa? Hogy ne legyenek jogai. Semmit sem hibázott, és mégis ekkora büntetést szabott rá a sors meg a felesége. De

akármekkora hibázik egy férfi, ezt semmiképpen nem érdemli meg. Az állam meg nem akar, vagy nem tud segíteni, édes mindegy. Az évek múlnak, azt az időt, amit nem tölthettem el növekedő gyerekeimmel, semmi sem hozhatja vissza, pótolhatatlan. Gyermekkoruk egy részéből teljesen kimaradtam, és az a legszomorúbb – amit még nem érzékelnek eléggé –, ők is az én életemből.

Egyben bízom: ha elég nagyok lesznek, talán megváltoznak. Talán. Ha nem: ezt mérte rám a sors. Csak tudnám, hogy miért!

Meggondolatlanok voltuk mind a ketten, neki is lett valakije, nekem is. Sokat voltam vidéken, összejöttem valakivel, és Mari sem tétlenkedett, amíg távol voltam. Egyszer mondta nekem a barátom, hogy nem hisz a távkapcsolatokban, nos, igaza lett.

A gyereket sajnálom. Kétéves volt szegény, amikor szétmentünk. Szétmentünk? Én fogtam magam, és elköltöztem a barátnőmhöz. A feleségemhez meg odaköltözött a barátja. Mentem a kicsihez, be sem engedtek. Ott álltam, mint egy hülye. Nyomás a kocsma, felhajtottam két felest, visszamentem, követeltem, hogy láthassam a picit. Erre kihívták a rendőrt. A rendőr látta, hogy kissé be vagyok nyomva. Keményen elzavart.

Több hétvégén próbálkoztam, eredmény nélkül. Aztán persze a feleségem adta be a válópert, elmondott mindennek, részegesnek, agresszívnek. A tárgyalás simán lezajlott, a lakás a feleségem szüleié volt, a kislányom természetesen maradt az anyjánál. A gyerektartást megítélték, a láthatást is rögzítették, persze a volt nejem, bár egyáltalán nem ittam, amikor Zsókáért mentem, elhajtott mindig, hogy piás apára nincs szüksége a gyerekeknek.

Jól kikészültem, bevallom, néhányszor a pohár fenekére néztem. Ez aztán nem tetszett a barátnőmnek. Ott is állt a bál. Nem találtam a helyem, meguntam, albérletbe költöztem. Hát persze hogy ittam továbbra is. Mi lett a vége? Kirúgtak az állásomból, vezetni másnaposan sem szerencsés, szokványos történet.

Egy haver befogadott, ideig-óráig. Amikor elfogyott a tartalék pénzem, s már a rezsibe sem tudtam beszállni, szépen kitett az utcára. Azóta ott élek. Apám meghalt, anyám távol egy kis faluban, nem is tudja, mi történt velem.

Pedig egyszerű a történet. Hajléktalan piás lettem. Biztos hibás vagyok, de ezt mégsem érdekelt. Néha messziről meglesem a lányomat, komoly óvodás, már szinte az iskola kapujában, de nem akarok és nem is merek odamenni hozzá. Mit szólna, ha meglátna így? Ilyen toprongyosan? Nézem és könnybe lábad a szemem.

A jövőmet sötéten látom. Még van annyi eszem, hogy lássam, hová jutottam, de annyi már nincs, hogy változtatni tudjak. Azt hiszem, föladtam. De legalább élek. Hogy kinek? Nem tudom!

H. Katalin – 32 éves óvónő

Hát, amit végigcsináltunk a férjemmel, hogy láthassa előző házasságából született gyermekét... Úgy ismerkedtünk meg, hogy felesége szabályosan kirakta a holmiját a lakásból, mondván: megunta a mogorvaságát, megjegyzem, nem csoda egy ilyen nő mellett a rosszkedv. Pedig tanúsíthatom: Péter egy kiegyensúlyozott, derűs, segítőkész, családcentrikus ember. Péter meg ment, illetve jött hozzám segítségért, régi barátok vagyunk, tényleg nem volt előtte köztünk semmi. Aztán persze lett, hogyne lett volna, megsajnáltam, meg is szerettem. Később házasság lett a vége.

Amikor Pétert kirakta a felesége, akkor volt a fia tízéves. Az anyja hozta az iskolába, vitte az iskolából, Péter nem tudott vele találkozni, ha hozzájuk ment, nem nyitottak ajtót. Teljesen kiborult, szó szerint az én vállamon sírt ki a bánatát. Késő tavasz volt, nemsokára jött az iskolaév vége. Péter alig várta az évvárót, hogy legalább akkor találkozhasson a kis Péterkével. Elkísértem, s ami történt, mindmáig fölfoghatatlan.

Péter egy kis macit vitt magával, hogy odaadja gyermekének. De nem volt rá módja, mert a fiú osztályfőnöke egyszerűen nem engedte, hogy Péter találkozzon a gyermekével, be sem engedte az osztályterembe. Kö-

zölte, hogy az édesanya kérésére teszi mindezt. Péter tehetetlen volt, illetve szeptemberben megkereste az igazgatónőt, panasszal élt az osztályfőnök magatartása miatt, mire az igazgatónő közölte, biztos megvolt az anyuka oka, hogy nem engedélyezte a találkozást. Ez egy rossz, érthetetlen női magatartás, magam sem tudom másnak nevezni. Hogy ő milyen gonoszságot látott vagy vélt Péterben, nem tudjuk, mint ahogy azt sem, mit mondhatott az iskolában a feleség.

Férjem akkor a gyámhatósághoz kényszerült. A gyámhatóság ígéretett mindent, aztán később közölték, hogy hivatalos papírt kaptak: az édesanya a bírósághoz fordult gyermekelhelyezési ügyben, így most már ők nem illetékesek.

Péter végigszenvedte a nyarat meg az utána következő hónapokat is. Ha én nem lettem volna, ki tudja, mit csinál. Aztán eljött a válóper is, minden menetrendszerűen zajlott. Megítélték a láthatást, ennek az anya persze nem tett eleget, továbbra sem állt szóba Péterrel, a gyámhatóság meg nem csinált semmit.

Mentek a levelek, semmi válasz. Voltak telefonok, letették a kagylót. Volt személyes megkeresés, nyilván ajtót sem nyitottak. Levegőnek néztek egy érző embert, egy férfit, egy apát.

Hosszú évek teltek el így. A szomszédoktól megtudtuk, hogy a kis Péter neveletlen, agresszív fiú lett. Állítólag drogozott is, de hát erre nincs bizonyíték. Csak találgatni tudunk, miket mondhatott az a nő szegény gyerekek, mivel tartja távol az apjától.

Mi összeházasodtunk, gyerekünk született, kislány. Péter ezt is megírta a fiának, semmi reakció, semmi válasz. Az anyja nyilván meg sem mutatta a levelet a fiúnak. Belenyugodtunk ebbe is, egy idő után föladtuk. Előtte még én írtam levelet Péter volt feleségének, kértem, hogy ne csinálja mindezt. Azt írtam neki, hogy tudnia kell, mi az, ha hiányzik a gyermek. Ne csinálja ezt Péterrel és a fiával. Mondanom sem kell, hogy nem válaszolt. Mindmáig nem értem ezt a megmagyarázhatatlan gyűlölködést.

Hogy mi a történet vége? Nincs vége. Született még egy gyerekünk, s reménykedünk, hogy egyszer mindez megváltozik. Harag nincs bennünk már, legfőlőbb a tehetetlenség dühe. Én azt nem értem, hogy egyáltalán egy nő, egy anya hogy tehet ilyet, egy gyerek miért tagadja meg az apját – mentségére legyen szólva az anya befolyásolása. S végképp nem értem, hogy jogilag miért nem tehetünk semmit. Ügyvédünk megmondta, hogy kár bírósághoz fordulni, kár a gyámhatóságnál panaszt tenni, semmi értelme. Hát ennyit ér a jog és az igazság?

A tartásdíjat persze vonják. Egy pillanatig sem sajnálom a pénzt, nem is sajnálhatom, én is anya vagyok, tudom, mennyibe van egy gyerek. De mégis furcsa, hogy az apának csak kötelessége van, jogai nincsenek. Vagy ha vannak is, semmit sem ér velük. Mindent meg lehet csinálni? Nem értem, és nem értem!

Nem panaszkodom, illetve rettenetesen bánom, hogy a válás után milyen hihetetlenül viselkedtünk feleségemmel. Egymást martuk, közben nem vettük észre, hogy a lányunk – akit a bíróság a kérésnek és a megegyezésnek megfelelően az anyánál helyezett el – elvadult tőlem. Kilencéves volt. Talán megunta a veszekedéseket, mert mindig veszekedtünk, amikor mentem a gyerekért, vagy hoztam a gyereket. Eljutottunk oda, hogy nem akart velem találkozni, kettesben lenni velem. Tehetetlenek voltunk.

Ekkor tanácsolta egy pszichológus ismerősöm, hogy keressük meg az 1992-ben létrehozott Kapcsolat Alapítványt, ott pedig Kardos doktort, a pszichológust. Hát nem bántuk meg. Egy kivételesen kedves, empátikus embert ismertünk meg benne. Hosszasan elbeszélgetett mindkettőnkkel, majd azt javasolta, hogy az alapítvány székhelyén, külön erre a célra berendezett szobában találkozzam a gyermekemmel. Magyarán, egy semleges helyen.

Így is lett. Első alkalommal csak rövid ideig voltam a lányommal, és nem kettesben – hasznos segítséget kaptam. Aztán többet és többet, már kettesben. Néhány hét, és rendbejött minden. Kardos nem a jog eszközeivel

közelített a problémához, még csak nem is pszichologizált. Jogosnak és természetesnek vette, ami tényleg az: legyen kapcsolat gyermek és szülő között, nem lehet olyan helyzet és ok, ami ezt megakadályozhatná.

Nem is gondoltunk arra, hogy egy ilyen kicsi gyerekben micsoda feszültségek halmozódnak föl, hiszen normális esetben egyformán szereti mindkét szülőt. Milyen kiutat keres a kis gyermeki lelke tudat alatt, hogy a konfliktusokat elkerülje, illetve hogy milyen gyermeki megoldást, védekezést talál, hogy ne lássa a két szeretett szülő marakodását. Úgy gondolta, hogy ő az oka mindennek, miatta alakult ki ez a helyzet. Ezért gondolhatta azt, hogy úgy kerülheti el ezt a szörnyű helyzetet, ha az anya és az apa miatta nem találkoznak.

Csak azt tudom tanácsolni minden szülőnek, hogy értsék meg a gyerek rettenetes helyzetét, ne a maguk bajával, sérelmeivel foglalkozzanak elsősorban, hanem vegyék tudomásul, hogy a gyermek nem tehet semmiről, neki joga van – egy-egy elrettentő esetet kivéve – mindkét szülőt szeretni, és úgy nőni fel, hogy igenis van rendes anyja és apja, akik mellette állnak, akik szeretik őt és segítenek neki, ha bármi baja van.

És a szülők, ha igazán szeretik gyerekeiket, ha szükséges, igenis vonjanak be bátran külső segítséget.

M. Lajos – 41 éves grafikus

Az én esetem aztán tényleg faramuci. Nem házasodtunk össze, amikor a gyerek megszületett, eszünkbe se jutott. Együtt éltünk már évek óta az én kis lakásomban, szeretjük egymást nagyon. Jött a gyerek, éltünk tovább nagy boldogságban. A baj akkor kezdődött, amikor egyre kevesebb munkám lett, alig volt megrendelésem. Nem nyomorogtunk, de szűkölködtünk rendesen.

Mire éppen iskolás lett Lackó, eléggé megromlott minden. Sok szemrehányást kaptam: nem jutunk egyről a kettőre. Kicsi a lakás, kevés a pénz. A lakás tényleg kicsi volt, egyszobás, munkám hol volt, hol nem, ha volt, külön kérdés, mikor fizetnek. Nem állásom volt, csak számlakönyvem. Gyakran idéztem azt a fanyar humorú mondást, hogy régen kétfajta művész volt, tehetséges és tehetségtelen, manapság pedig számlaképes vagy nem számlaképes. No, én számlaképes voltam, csak éppen hektikusan adtak munkát és hektikusan fizettek.

Nagyon szerettem a fiamat, tényleg ő volt a minde-nem. Állandóan rajzoltam neki, vagy őt tanítottam rajzolni. El sem tudtam képzelni az életem nélküle...

Egyszer csak azzal állt elő az én Krisztám, hogy döntött, döntése végleges, hazaköltözik Pestről az anyjához,

vissza vidékre, szülővárosába, ott keres majd munkát. Nem bírja ezt a lehetetlen helyzetet, a bizonytalanságot. És persze viszi magával Lackót, aki nyolcéves volt akkor.

Mit tehettem volna? Pénz tényleg nem volt, inkább csak az elmaradások, erőszakoskodni, könyörögni nem szeretek, bár kértem, hogy gondolja meg, maradjon... Kullogtam az események után. Összecsomagolt, a testvére fölött értük kocsival, én meg ott maradtam egyedül a lakásban.

És nem értettem, most sem értek semmit. Hol itt az igazság? Biztos hibás vagyok sok mindenben, ahogy Kriszta is sokszor csúnyán viselkedett velem. Mondjuk 50-50%-ban vagyunk hibásak. De én meg teljesen a fiam nélkül maradtam.

Lehet, hogy túlzás vagy lelketlen, amit állítok, de ha van közös tulajdon, akkor a válásnál, búcsúnál osztzkodni szoktak. Fele-fele. Itt semmi ilyen nem volt, a gyerek anyja teljes egyértelműséggel igényt tartott a gyermekre, föl sem merült, hogy másképp is lehet, Én tudom, hogy nagyon jó apa voltam, azt is tudom, hogy képes lennék legalább annyira jól és helyesen nevelni Lackót, mint az anyja. De ezt még be sem tudom bizonyítani! Neki sem megy jól, én sem tudok felmutatni semmilyen jó jövőképet.

Most nagy ritkán láthatom a fiamat, akkor, amikor az anyja hagyja. Jó együtt vele, nagyon jó, de néha látom a szemén az idegenkedést, a bizonytalanságot. „Apa, te nem is vagy olyan rossz! Olyan jó, hogy itt lehetek!”, mondja olykor. Ki tudja, miket hallhat rólam... Miket mondhat rólam a nagymama, aki sosem szeretett, hiszen még a lányát sem vettem feleségül, aki „úgy maradt”.

A közös „tulajdonról” valaki egyedül döntött tehát. Mit tegyek? Nekem se pénzem, se időm, se energiám, se idegem, hogy bírósághoz forduljak. De hát miért is? Úgysem nekem ítélnék Lackót, akkor meg minek a sok céció, pláne a gyereket kitenni mindenféle procedúrának...

A bíróság így is elért. Természetesen gyerektartás. Nem vitatom, jár. De arra senki sem gondol, hogy az eddig sem könnyen összehozott pénzt most még nehezebb előteremtenem. Szinte a megélhetésemre sem elég... Nincs igazán célom, a fiam nincs velem, nagyon nehéz. Nem erre vágytam, amikor megtudtam – milyen boldog voltam –, hogy apa leszek...

Az anyagi körülmények játszanak így velem? Elsősorban ennek köszönhetem ezt a nyomorúságos szituációt. Krisztát végső soron azért okolhatom, hogy nem állt ki mellettem ebben a nehéz helyzetben (egyébként mindig felmentést keresek számára), de miután elvitte

Lackót, tudta pontosan, hogy még inkább összeroppa-
nok, anyagi követelésének alig tudok eleget tenni, de ha
még együtt lehetnénk... még most is visszavárom, sze-
retem, bármi történt, csak újra egy család lehetnénk!

Egy: a közös felügyeleti jog egy nagy marhaság. Nélküle is működhetne a valóságban az, hogy egy ideig a gyerekek az apjával él, aztán az anyjával. Mondjuk, heti vagy havi váltakozással.

Kettő: a baj az: hogy ehhez megfelelő körülmények kellenek. Egy településen lakjanak a szülők, a gyerekek is akarja mindezt, ne legyen nagy nívóbeli különbség a két lakás (és a két szülő) között. És az iskola, miegyebek. Mindennek kicsi az esélye. Ha mégis összejön, előbbutóbb könnyen gubanc keletkezik, mint nálam.

Nagy hangon, fene modern módon belementünk közösen a felügyeleti jogba. Láttam a bírónő arcán az értetlenkedést: nem sok ilyennel találkozhatott. Gondolom, a lelke mélyén még szkeptikus is lehetett. Amúgy ment minden, mint a karikacsapás, s így is kezdtük az új életünket.

Egy hétig nálam voltak a gyerekek, a másik héten a volt feleségemnél. Gyerekszoba itt is, ott is. Játékok, könyvek itt is, ott is. Nagy békesség, nyugalom. Tartott mindez a két gyerek kamaszkoráig. Amikor kicsit szigorúbban léptem föl, ahogy egy apának kell ebben a nehéz korszakban.

Akkor kitalálták, vagy az anyjuk találta ki és sulykolta beléjük, hogy nem jó ez így. Én ragaszkodtam hozzá, magam miatt is meg persze elsősorban a gyerekek miatt: így tartottam helyesnek.

Ebből aztán konfliktusok lettek. Azt mondják az okos pszichológusok, hogy a véleménykülönbség már konfliktus. Hát ebben van valami... Odáig fajultak a „véleménykülönbségek”, hogy a volt nejem bírósághoz fordult. A két év már rég eltelt, tudniillik ennyi idő kell, hogy elteljen az előző bírósági ítélet óta, ha gyerekügyben valamelyik fél változást akar. A bíróságon, ahogy a törvény előírja, meghallgatták a két gyereket. Persze hogy az anyjukat választották meg az anyjuk is ezt kérte.

Summa summarum: mentem vissza vasárnapi apukába. Nem mondom, nincs nagyobb gond, jönnek rendszeren. Csak én állok meg olykor szomorúan a gyerekszobában. Mint a múlt egy végképp eltűnt darabja.

Pedig, érzem, most lenne a legfontosabb az apai feyelemtartás, az odafigyelés; az, hogy a gyerekek a könnyebb utat választják, ebben a korban talán érthető, de nem hiszem, hogy ez jóra vezet, az apaszerepet, az életre nevelést – de ez köztudott is – nagyon fontosnak tartom. A helyzetből kifolyólag utánanéztem az elvált szülők gyermeknevelési problémáinak, és nem értem, hogy a társadalom, a hatóság miért nem partner ebben –

könnyedén eleget tesz az egyik fél akaratának, minden komolyabb ok nélkül.

Nem biztos, hogy ez jót tesz a gyerekeknek, egyáltalán, a társadalomnak.

F. Ákos – 45 éves egészségügyi dolgozó

Az én esetem aztán az állatorvosi ló. Emberileg is, jogilag is. Ott kezdődött, hogy hamar elváltunk nagy diákkori szerelmi házasság után. Aztán néhány évvel később megint egymásra találtunk, s rá nemsokára megszületett a lányunk. Nem házasodtunk össze megint, gondoltuk, elég volt egyszer is.

Megint nem jött össze, újra szétmentünk. Békében, megegyezéssel, semmi hivatalosság. Én tartottam rendszeresen a kapcsolatot a lányommal, fizettem a tartásdíjat, tényleg nem volt semmi probléma. Nyaralni vittem a lányomat, többször is. Nem nősültem meg, éltem a magam életét.

Katika tízéves volt, amikor egy olyan nyaralási lehetőség adódott, hogy egy plusz személyre volt még hely. A lényeg, eljött az anyja, aztán mit hoz a sors: újra összeházasodtunk. A nyaralás után jártam hozzájuk, sokszor ott aludtam, majdnem úgy éltünk, mint egy család. Talán mondanom sem kell, hogy Katika volt a legboldogabb, minden gyerek arra vágyik a lelke mélyén, legalábbis eleinte, hogy a szülők együtt legyenek.

Aztán kezdődött újra minden: veszekedések, kiabálások, sértegetések. Hagyjuk, ki kezdte, hagyjuk, ki folytatta. Egy a lényeg, hogy egyik este, amikor mentem

hozzájuk, a párom be sem engedett. Simán megtehetette, övé volt a lakás, én csak megtűrt idegen voltam.

Szomorúan mentem haza, újabb csőd. Ami tartotta bennem a lelket: Katika. Gondoltam, vele továbbra is minden szép, én szeretetet adok, ő meg erőt nekem.

Hát nem így lett. Egészen döbbenet, de nem hagyta az anyja, hogy találkozzunk. A telefont föl se vették, kétszer személyesen mentem, be sem engedett. Teljes értetlenséggel fogadtam mindezt.

Mentem a gyámhatósághoz, ők azt mondták, hogy csak bírósági végzés esetén intézkednek, vagyis ha abban érvényes ítélet van a láthatás szabályozására. Jártam a kerületi nevelési tanácsadónál, ugyanezt mondták. Gyorsan a bírósághoz fordultam, erről értesítettem a gyámhatóságot, hogy legalább ideiglenesen intézkedjenek. Visszaírtak, ha gyermekelhelyezési per van folyamatban, végképp nem szabályozhatnak.

Több mint egy évig nem találkozhattam Katikával. A tárgyaláson – bár az anyja fűt-fát összehordott rólam – simán megítélték a láthatást. Akkor már engedélyezte Katika anyja, hogy találkozzam a gyerekemmel. Hozzá kell tennem, hogy a végzést elküldtem az igazgatójának – tanár a gyermek anyja –, hogy ne tűrje, ha az intézményében dolgozó pedagógus jogsértést követ el, talán ezért nem merte akadályozni a láthatást... Katika elő-

ször kétkedve fogadott, de aztán határozottan barátságosan viselkedett, világos lett számára, hogy történt, ami történt, az apja maradtam. Egy-kettőre olyan volt, mint régen.

A lényeg, hogy végül nekem sikerült elérnem azt, hogy tarthassam továbbra is lányommal a kapcsolatot, de belegondolni is szörnyű, hogy mi lenne, ha nem sikerült volna, hogyan éltem volna meg... Hallottam épp elég ilyen szomorú esetet. Még belegondolni és szörnyűség számomra, hogy egy apa mit kezd ilyenkor magával. És vajon Katika hogyan viselte volna az apanélküliséget? Hálát adhatok a sorsnak, netán a volt feleségemnek, hogy jobban nem tett keresztbe, még ha nem is miattam, de legalább lányunk érdekét szem előtt tartva belátással volt.

Mindez akkor történt, amikor még nem az én tulajdonom volt a lakás, vagyis még nem vásároltam meg az állam bácsitól olcsón és előnyösen, tehát a rendszer-változtatás előtt percekkel. A lényeg, hogy jó néhány hónapos randevúztatás után összeházasodtunk. Nekem volt lakásom, feleségemnek volt albérlete: szóval, hozzám költözött. Egyébként már terhesen, szerelmes voltam rettenetesen, örültem neki és gyermekünknek, Katinak.

Az együttélés az első perctől fogva rossz volt. Talán én is megváltoztam, talán ő is, egy a lényeg: hamar kiderült, hogy mindent másképp látunk. Veszekedés veszekedést követett. Adtunk egymásnak, kaptunk egymástól, én állandóan azt hallottam, hogy nem vagyok normális, menjek pszichológushoz. Alig egy évet éltünk együtt, amikor feleségem fogta magát és gyerekestül az anyjához költözött, aki a szomszédos kisvárosban élt. Mindez akkor történt, amikor dolgoztam, tehát napközben, amúgy jó szakmám volt. Persze megkerestem, kértem, könyörögtem, hogy jöjjön vissza: semmi foganatja, válni akart minden-

képpen. Többször jártam náluk a kérés miatt is, a gyerekek miatt is: mindhiába.

Közben szépen beadta a válópert. Ez még hagyján, már amennyire hagyján, de – mint később kiderült – felperesként totális háborút indított ellenem. Mi volt ennek a lényege? Egyrészt ördögi képet festett rólam, másrészt igényt tartott arra a lakásra, amelyben gyerekkorom óta élek. Hogy bővebb legyek: a veszekedések, sőt csúnya veszekedések során elhangzottakat idézte, persze csak azt, a két veszekedés közti édes kibékülésekről, kölcsönös fogadalmakról és ígéretekről nem szólt. Például egyszer dühömben azt mondtam, hogy ha így folytatod, megöllek. Nyilván nem komolyan gondoltam, ahogy egy szülő sem komolyan mondja a gyerekének, amikor egyeseket hoz: ha így folytatod, agyoncsaplak. Aztán: volt, hogy odavágtam egy poharat, egyébként ő meg egy tányért, az utóbbit nem említette, de vád lett ellenem, hogy török-zúzó. Olyan keresetet nyújtott be, mintha egy potenciális gyilkossal-bűnözővel élt volna együtt, akivel lehetetlen nemhogy együtt élni, de szót váltani is. És mindegyre hivatkozva kérte a T. Bíróságot: kapja meg a lakást, én meg legyek földönfutó. Vagyis csupán néhány hónapos ott-tartózkodás után az övé legyen

minden, enyém az utca meg a több évtizedes emlékek halmaza – az otthon helyett... Egyébként még a sokat látott bírónőn is érzékeltem, drága feleségem minden határon túl ment, hiszen bizonyítani semmit sem tudott, én meg jámbor emberként ültem és álltam leforrázva a tárgyalás során.

Várható volt, hogy ezt a kérését nem teljesítik, de az is, hogy lakásmegosztás lesz a vége. A tárgyalás második fordulóján aztán azzal állt elő, hogy hajlandó lemondani amúgy jogos követeléséről, megelégszik azzal, hogy fizessek neki egy nagyobb összeget, kvázi azért, mert lemond a fél lakásról is. Belementem. Idegileg is alig bírtam már, féltem, hogy betart majd az ún. gyermekkláthatásnál. Kis spórolt pénzem az övé lett, plusz kölcsönt vettem föl, plusz eladtam, ami értéket képviselt. De legalább egyértelmű helyzet jött létre, illetve lesz...

Gondoltam én. Hiszen kapott pénzt, rendesen vonták a gyerektartást, nem is keveset, elég jól kerestem. Évekig úgy tűnt, rendben minden, még a találkozások a gyerekemmel is békében zajlottak. Így ment Kati hetedik koráig. Akkor anyja fölhívott, és közölte, lányom nem akar találkozni velem. Miért? – kérdeztem hüledezve. Tudod te jól – volt a válasz. Nem tud-

tam. Aztán csak összeraktam valamit: az utóbbi időben többször keményen rászóltam, mert kamaszodván a lány bizony elég szemtelen stílust vett föl. Én nem hagytam. Nem hagyhattam. Erre megsértődött, ezért nem akart jönni hozzám, valami kamaszos dac lehetett az oka. Kértem az anyját, beszéljen vele. Megígérte, állítólag beszélgettek is, de a lány hajthatatlan. Mondtam a volt feleségemnek: ilyen nincs, a gyerek-szülő kapcsolat nem olyan, hogy megsértődünk valamiért – okkal, ok nélkül –, aztán vége. Ilyet még a barátok és párok is ritkán, vagy csak végső esetben csináljanak. Hogy van ez? Valamiért nem tetszik az apám, erre nem kell, megtagadom? No, erre aztán megindult a panaszáradat. Kaptam hideget-meleget. Hogy én négy éve öt percet késtem a találkozáskor, hogy egyszer nálam fázott meg, hogy miattam kapott rossz jegyet valamikor – nem folytatom. Agyrém. Volt feleségem teljes mértékben igazat adott a lánynak abban, hogy nem akar látni. Hát milyen nevelés ez? Még ha tényleg nagyot hibáztam volna, akkor is jogom van a lányomhoz, de így, hogy semmi rosszat sem tettem... Mekkora bünt kell egy apának elkövetnie, hogy arányos legyen a büntetés, vagyis

hogy ne legyen kapcsolata a gyermekével, a szeretett gyermekével... Ilyet el sem tudok képzelni.

Mit mondjak még? Nem és nem! Nem találkoztunk már hosszú ideje. Ha telefonáltam, letette a kagylót. Ha írtam, nem válaszolt. Megkerestem, nem engedtek be. Föladtam. Utoljára szenteste hívtam a már középiskolás lányomat. Akkor se állt velem szóba.

Most várok, hátha megváltozik. De meddig várjak?

Mániákusan utálok a hazugságot. Jó, minden ember ezt mondja magáról, tudom. De én tényleg. Már egészen kicsi koromban megőrültem, ha valakit hazugságon kaptam, ha hazug felnőttest vagy gyereket láttam.

Talán ezért lettem állatorvos. Az állatok nem hazudnak, mindig jobban éreztem magam közöttük, mint az emberek között. De ne tartson senki embergyűlölőnek, szeretem én az embereket, talán engem is szeretnek, na jó, elismerem, nehéz természetem van.

Talán ennek és a hazugságtól való irtózásomnak köszönhetem, hogy kétszer váltam. A történelmi hűség kedvéért: kétszer adtak be ellenem a válókeresetet. Mondván: nem lehet velem élni. Talán igaz is.

Igen ám, de a harmadik házasságom maga a tökély. Vagy megváltoztam, vagy nagyon alkalmazkodnak hozzám, vagy nincs igazán miért kritizálnom, lényeg, hogy lassan nyugdíjba megyek, igyekszem már tisztán látni magamat és magam körül a világot...

Hadd térjek a lényegre. Bele se megyek a részletekbe, a tény az tény, az előző két házasságomból egy-egy gyerekem volt. Szabályos válások, vasárnapi apuka lettem, fizettem a tartásdíjat, nyaralni is men-

tem velük, jöttek is előbb hozzám, aztán hozzánk, aztán kitalálták, mintha összebeszéltek volna, hogy én rossz apa voltam, nincs kedvük hozzám. Ez is lehet, dolgoztam rengeteget, itt volt az új családom és immár boldog életem, előfordulhatott, hogy felületes voltam, vagy nem az elvárásaikhoz képest teljesítettem. Nem tudom, mert ha kértek, adtam, s mindig arra tanítottam őket, hogy mondják meg az igazat, mondják meg, ha valami bajuk van. Nem sok konfliktusra emlékszem, egyszer nagyon leszúrtam a lányomat, mert rendszeresen lógott a villamoson, buszon, metróon, egyszer a fiamat teremtettem le valami miatt. Aztán az is tény és való, hogy mindkettő elég rosszul tanult, s rendszeresen elhallgatták a rossz jegyeket, no, ekkor aztán volt patália. Mondom, nem bírom a hazugságot.

Még arra is emlékszem, hogy lányom anyja fölhevült, hogy – gimnazista volt akkor a gyerek –, a bizonyítvány rettenetes, de ne beszéljek erről meg a hazugságokról, csak akkor jön hozzám a lány. Szóval, hazudjak és ne legyek apa – vágtam oda, erre lecsapta a telefont, azóta se ő, se a gyerek. Kísérleteztem néhányszor a találkozással, de semmi. A fiúval is elromlott valami – szintén hazudott –, aztán ő is eltűnt a

képből. Itt is próbálkoztam egy darabig, telefon, levél: zéró eredmény.

Elkövetkezett bennem az az idő, amikor már alig fájt. Hosszú évek kellettek hozzá, de repültek is az esztendők. Maholnap nyugdíjba megyek, van egy kis pénzem, házam, kocsim, ez-az. Némi vagyonom. És persze a családom. Imádom a feleségemet, imádom a gyermekemet. A másik kettő vagy tíz éve felém se néz, közeledésemre nem reagálnak. Egyszer csak belém villant: mi van, ha földobom a bakancsot? Hát akkor azok örökölnék, akik megaláztak, megtagadtak. Igazságos ez? Jog szerint lehet, hogy igaz, de vagyonom azóta lett, hogy harmadszor megházasodtam, új családomtól kaptam erőt mindenhez...

Fogtam magam s írtam mind a kettőnek. Megírtam újra, amit már évekkal ezelőtt kértem, hogy rendeződjön kapcsolatunk, vagyis ne tagadják meg apjukat, én nagyon szeretném, s ez így igaz. Ha úgy döntenek, hogy továbbra sem kellek, teremtsünk egyértelmű helyzetet, éppen a korom miatt. Ha nem kellek én, ne kelljen az örökség sem. Magyarán: írjanak lemondó nyilatkozatot és küldjék el nekem.

Nem is válaszoltak, írtam újra, aztán hivatalosan a jogi képviselőm is.

Biztos, hogy megkapták, de fülük botját sem mozdították. Pedig én a magam mércéje szerint igazságosnak tartottam a kérésemet és tartom most is. Így hát ügyvédemmel csináltattam végrendeletet, egy bizonyos rész így is megilleti őket, legyen. De a legtöbbet azokra akarom hagyni, akik megérdemlik. Tiszta lelkiismerettel teszem mindezt, ha a jog engedné, semmit sem hagynék rájuk, mert semmit nem érdemel az, aki megtagadja az apját. Félreértés ne essék: ha az anyját tagadja meg valaki, ugyanezt érdemli...

Ami velem megesett: abszurdítások abszurdítása. Hogy elvesztettem a gyermeket, vagyis semmi kapcsolat nincs már köztünk, máig érthetetlen és felfoghatatlan. Amúgy tanár vagyok végzettségem szerint, igaz, régóta nem tanítok, talán még szerencse is, mert amiken átmentem, amelletts nehezen tudtam volna a gyerekek, a tanítványaim között nyugodtan viselkedni. Mert munkám nyugis, könyvtáros vagyok hosszú ideje. De hadd meséljem el kálváriámat, mely nem nélkülözi a szokásostól eltérő fordulatokat.

Lényeg az, hogy élettársi kapcsolatban voltunk. Nagy fellobbanás, gyors összeköltözés, egyébként hozzá, nekem nem volt lakásom, a szüleimmel éltem. Szép hetek, hónapok, évek jöttek Piroskával... Aztán jött a gyerek, de nem gondoltunk házasságra, jó ez így is... Jó volt minden, de csak egy ideig. Piroska, az élettársam otthon maradt, én meg külön munkákat vállaltam, korrepetálni jártam rosszul tanuló nebulókhoz. Szóval, keveset voltam otthon. Alig vettem észre, hogy kihűlt a parázs, bár voltak apró jelek. Többször elkéredzkedett este a barátnőjéhez, néhány-szor piaszagúan jött haza, nem nagyon kereste a ke-

gyeimet, hogy finom legyek. Mire leesett volna nálam a tantusz, már késő volt, egyszer csak közölte a párom, hogy költözzem el, vagyis haza a szüleimhez, nélkülem akar élni. Láttam rajta, hogy nincs visszaút, érthetetlen indulat volt a szemében. Fiunk egyébként négy hónapos. Szóval, Piroska egyik percről a másikra kiutasított a lakásából, mondván, hogy nincs rám szüksége. Elhidegült. És a gyerek? Imádott Bandikám? Eddig se voltál vele sokat – mondta, ami igaz, de főleg a külön munkáim miatt. Volt a lakásban egy üveg konyak, bevallom, megittam dühömben és bánatomban, aztán elmondtam mindennek, lehordtam annak, amit jogos indulatomban és az alkohol hatására csak lehet. Aztán elrohantam, haza a szüleimhez. Hát... nem voltak boldogok.

Másnap munka után elmentem hozzá, de szóba se állt velem, összes holmim összepakolva. Mit tehettem? Könnyekkel a szememben elbúcsúztam a kicsitől, mondtam, hogy a hétvégén jövök a gyerekekhez. Fursán mosolygott...

A hétvégén nem voltak otthon, majd megőrültem. Többször visszamentem, többször telefonáltam. Semmi! Hétfőn végre elértem, s akkor közölte velem, hogy egy ilyen dúvad, mint én, egy alkoholista, ne

találkozzon a gyerekével. Bevallom, tehetetlenségemben megint lehordtam mindennek, mire letette a telefont. Újra hívtam, megint újra hívtam, nem vette föl. Este elmentem, nem engedett be.

Kikészültem. Alig tudtam dolgozni, de azért annyira tartottam magam, hogy bejárjak, persze a kollégák sok mindent láttak, aztán tudtak is...

Levelet írtam, szüleim próbálkoztak – elvégre ők is vágytak az unokára –, de hiába. Egyszerűen nem léteztünk többé, bármilyen hihetetlenül hangzik. Kaptam tanácsot bőven mindenkitől: kezdve onnan, hogy könyörögjem vissza magam, a kemény jogi lépésekig. Jogi lépések? A következőket tudtam meg. Amikor gyermekünk megszületett, én apasági nyilatkozatot tettem, erre azért volt szükség, mert nem voltunk összeházasodva. Semmiféle hatósági döntés ügyünkben nyilván nincs, így Piroska önkényesen és jogellenesen döntött: csak az övé fiunk! Tehát én ugyanúgy magamhoz vehetném, ha úgy tetszik, magamhoz rabolhatnám. Én ilyenre nem lennék képes, de ekkor értettem meg, hogy miért nem látom őket soha kijönni a házból. Mert – bevallom – settenkedtem sokat a ház körül, amikor ráértem. Ráértem? Jól tudta Piros-

ka, hogy mikor dolgozom, akkor vitte ki a gyereket a levegőre, vagy akkor ment vásárolni... Ki tudja...

Néhány hét, majd több hónap és sok kapcsolatteremtési kísérlet után egy barátom tanácsára elmentem a kerületi gyámhatósághoz. Most már utólag tudom, hogy bírósághoz kellett volna, de pénzem is kevés volt, és hát egy nehéz út elején voltam. Ha már pénz: kiebrudalásom után, mikor már várható volt, hogy nem kapok be- és visszabocsáttatást, minden hónapban küldtem egy bizonyos összeget.

Szóval, a gyámhatóság. Megtudtam: abban az esetben, ha a különélő szülők nem tudnak meg egyezni az ún. kapcsolattartási kérdésben és nincs gyermekelhelyezési vagy bontóper folyamatban, a gyámhatóság dönt. Behívtak minket, s döntöttek is. Piroska összevissza beszélt rólam, de nem tagadhatta meg a láthatást, ehhez nem volt érve. Ahhoz ragaszkodott, hogy a szüleimnél láthassam fiunkat, elhozza, majd érte jön. Papír, pecsét, találkozás. Egy. Mert szüleim elég ridegen bántak velem, nem úgy, mint az unokákkal. Plusz az én boldogságom, hogy karjaimba vehettem a fiamat. De Piroska több találkozást – úgymond – nem engedélyezett. Egyszerűen nem hozta el a gyereket, kezdődött minden előlről. Én a

gyámhatósághoz fordultam, hogy segítsenek, de nem tettek semmit. Ígérgettek. Állítólag felszólították, de semmi eredmény. Nem is részletezem próbálkozásaimat nála és a hatóságnál.

Közben Piroskának új élettársa lett. Láttam őket, együtt, sőt hármásban is – vagyis az én gyerekemmel. Én nem találkozhatom a fiammal, de a számára vadidegen éljen-nappal vele van, vele lehet. Mivel már nem bujkált Piroska, többször megkerestem az utcán, próbáltam meggyőzni, semmi eredmény. Arra vigyázt, hogy fiunkkal mindig úgy ment ki a házból, hogy vele volt élettársa is. Rettenetes időket éltem át, majd megbolondultam a hiánytól. Szüleim is kérték Piroskát, ez sem segített.

Néhány hónap depressziós időszak után összeszedtem magam, és bíróságához fordultam, őszintén föltártam mindent, búmat, bánatomat, az élettársat, a láthatás megtagadását. És persze kértem, hogy hozzam kerüljön a fiam.

Nem részletezem. Volt minden: tárgyalás több fordulóban, tanúk, köztük a szüleim meghallgatása stb. Jó ideig tartott, amíg megszületett a borítékolható ítélet: fiamat az anyja kapta, én fizetem a tartásdíjat, meghatározták a gyermekláthatást, úgy és annyi idő-

re, ahogy egy ilyen korú gyereknél szokás. Föl sem merült, még csírájában sem, hogy a fiamnak jobb dolga lenne nálam, az apjánál és nagyszüleinél, mint a láthatást megtagadó Piroskánál és élettársánál.

A történet vége? Csak találkozhattam a fiammal, annyit és egy perccel sem többet, mint amennyi a végzésben szerepelt. Múltak az évek, boldog házas lettem, két gyerek jött egymás után. Talán tizenegy lehetett Bandika, amikor kértem, hogy többet találkozhassam vele. Nem is kértem, követeltem, elvégre egy kiskamasznak több idő kell már, hogy az apa-fiú kapcsolat érjen valamit. Onnantól fogva semmi láthatás. A gyámhatóság cinikusan – ám jogszerűen – közölte, hogy csak bírósági végzés kényszerítheti ki a láthatás megnövelését. Jól tudták ők is, jól tudtam én is, hogy ki sem kényszerítenék, másrészt pedig az egy nagyobb csecsemőre vonatkozik.

Tehetetlenségemben később a bírósághoz fordultam. Ott láttam a fiamat viszonylag hosszú idő után, szemében hidegség, talán gyűlölet. Közölte a tárgyaláson, amikor meghallgatták, hogy nem akar találkozni velem. Azt hittem, meghalok. Ezért küzdöttem? S ezt érte el anyja.

A bíróság azért megítélte a gyakoribb láthatást. Papír, igazság, jog... Lobogtathatom a végzést, a fiam nem jött el a találkozásra, hiába írtam, telefonáltam, küldtem e-mailt. Az meg külön rosszulesett, hogy ezzel a féltestvéreit is megtagadta, akikkel különben jó viszonya alakult ki korábban. Aztán már nem akartam erőltetni a láthatást, belefáradtam. Bele, végtelesen... Néha az utcán összefutunk, morgunk egymásnak, mint a kutyák. Egyszer megmondtam a véleményemet, azóta nem is köszön. Már nem keresem magamban a hibát, mert akkorát nem hibázhattam, amekkora pofont az élettől kaptam. Jó, hogy van családom, mert nélkük ki tudja, mi lenne velem...

ÖSSZEGZÉS

Utunk végéhez értünk. Szót kapott férfi és nő, békében és háborúban élő, sorsával megbékülő, sorsával perlekedő... Hallhattunk szépet és jót, csúnyát és elborzasztót, vallottak igazról, vélt igazról, tragédiáról és példáról, valóságról és kitalációról.

Valóságföltáró, felemelő és szomorú utunkból milyen vélemény szűrődik le? Milyen tanács adható, milyen erőt adó konklúzió lehetséges? Bár az eddig megfogalmazottak, a sorsok és esetek önmagukat magyarázzák, ebből következően tanulsággal is szolgálnak, engedtessék meg néhány következtetés levonása.

1.

A mindig jelen levő kiszámíthatatlansági tényezőkön túl általános tapasztalat, hogy a (mai) nők és a férfiak sokszor úgy kötnek házasságot, úgy alakítanak ki élettársi kapcsolatot és úgy születnek gyermekek, hogy igazán nem volt összeillő a pár, elsietett volt a kapcsolat, már az első pillanattól nagy volt a válás valószínűsége.

2.

Ilyen esetben legtöbbször szükségszerűen elmérgesedik a kapcsolat, felszínre kerülnek az ellentétek. Vita vita

hátán, a veszekedések követik egymást. Szerencse és nagyfokú intelligencia (problémakezelés) kell ahhoz, hogy a kapcsolat ne válással végződjön.

3.

Sok kapcsolatban, házasságban bár egyértelműen egymáshoz illők a felek, de a már emlegetett rossz konfliktuskezelés miatt (amely egyébként az élet minden területére jellemző) válás közeli helyzet teremődik. Házasság nincs konfliktus nélkül (miként az élet maga is konfliktusok és megoldások sorozata), ez önmagában még nem involválná a válást. De lám: manapság igen. Elkerülhető lenne a válás, ám mégis bekövetkezik. Hihetnénk: a gyermek születése, léte tágítja az alkalmazkodást, segíti a konfliktuskezelést, növeli az együttmaradást. Sajnos a tendencia nem ez.

4.

A kapcsolat, a házasság végérvényesen elromlottnak nyilváníttatik. Az esetek meghatározó részében a feleség, az anya dönt, nemritkán a férj háta mögött adja be a válóperi keresetet, gyakran a férfi már csak az események után kullog.

5.

A válások jó része természetesen békésen zajlik. Nincsenek botrányok, fölös pereskedések, betartják a végzésben foglaltakat, vagy ettől függetlenül, maguk és gyerekek számára kulturáltan alakítják ki a válóper utáni létezés rendjét.

6.

A válóper alatt sokszor már nyílt háborúskodás zajlik. Jogilag még nincs megfogalmazva, de a férfi számára már egyértelmű: semmi szükség rá. A várható bírósági ítélet Damoklész kardjaként ott lebeg az apa feje fölött. Folyamatos feszültségek a még együttélésben, vagy ha az apa már elköltözött, konfliktusok a gyermekláthatásban, hiszen még nincs érvényes ítélet.

7.

Megszületik az ítélet, általában női bírók által. Általában a feleség kérésének megfelelően döntenek, mindegy, ki volt a felperes. A gyermek általában az anyához kerül, a tartásdíjat és a láthatást automatikusan megítélik. A közös lakáshasználatot is, hacsak valamilyen megegyezés értelmében nem távozik az egyik fél.

8.

Az egyik szülő felügyeleti joga megszűnik, a közös felügyeleti jog mint jogintézmény létezik, de elenyésző mértékben életképes. Magyarán: mivel mind a két fél hozzájárulása szükséges, ezért a legritkább esetben állapodnak meg ebben a szülők.

9.

Jó esetben nincs jogi probléma, működik a láthatás intézménye. Rossz esetben az anya tudatosan, mindenféle álságos indokra hivatkozva akadályozza láthatást. Nem biztos, hogy szavakkal, de tettekkel, viselkedéssel mindeképpen távolítja lelkileg is a gyermeket az apjától.

10.

Az apa hiába keresi a békés megoldást, így kénytelen a hatóságokhoz fordulni. A hatóság legtöbbször nem hat sehová, érdemben nem foglalkozik az apa ügyével. A hatóság nem hatóságként viselkedik, nem büntet, nem szankcionál, nem vonja felelősségre a jogsértő felet.

11.

Tényként leszögezhető: az anya gyakran jogsértő magatartást tanúsít, erkölcsi szempontból is elfogadhatatlan, hogy nem biztosítja az apa és gyermeke között a kap-

csolatot. Aztán már a gyerek sem akar találkozni apjával. Itt tartunk: a gyermek megtagadja a szülőt!

12.

Az elvált apa jogi síkra tereli az ügyet, beláthatatlanul hosszú folyamat kezdődik. Közben múlnak a hónapok, évek, nem találkozik gyermekével. Külön szomorúság, ha az édesanya nem csupán a láthatást akadályozza, de kimondottan az apa ellen neveli a közös gyermeket. Emiatt meg lehetne fosztani felügyeleti jogától, illetve az apához kerülhetne a gyerek, de ez gyakorlatilag kizárt.

13.

Az apa vagy ügyvédet fogad, vagy ügyvéd nélkül próbálkozik. Sokan az Elvált Apák Érdekvédelmi Egyesületénél kötnek ki, itt jogi tanácsot kaphatnak ugyan, ügyvédet is találhat az elnökből, találkozhatnak sorstársakkal, de megoldást csak a hatóság vagy a másik fél megváltozott magatartása hozhat. Az egyesület különben is állandóan változik – már ami a tagságot illeti –, hiszen az idők során szükségszerűen kikerülnek a tagok a probléma megoldásával, és újak jönnek helyettük.

14.

A hosszú évek óta működő, dr. Kardos Ferenc által vezetett, budapesti székhelyű Kapcsolat Alapítvány segíthet, de csupán akkor, ha jogi döntés esetén az anya hajlandó erre, netán magától próbálja rendezni az alapítvány segítségével az idők folyamán egymástól elkerülhetetlenül eltávolodó gyermek és apa kapcsolatát.

15.

Az apák egy része nem adja föl, mindent megtesz emberileg, jogilag, általában kevés sikerrel. Egy részük egy idő után föladja, s hosszú évek múlva talán rendeződik a kapcsolat. De inkább nem, mert az immár felnőtt gyermeket annyira elidegenítették apjától, esetleg annyi rosszat hallott róla, hogy végérvényesen megszűnt a kapcsolat.

16.

Ha az apa föladja, jó esetben – már amennyire lehetséges – túltette magát a kudarcon, úgy érzi, szélmalomharc volt, jobb harc nélkül, még azon az áron is, hogy elvesztette gyermekét. Próbál új életet kezdeni, új kapcsolatot létrehozni, talán újra családot alapít. Rossz esetben úgy adja föl, hogy végérvényesen megsérült, a folyamat gyakorlatilag visszafordíthatatlan: az élete

innen kezdve pusztá sodródás. Ez az út visz a súlyos mentális problémákhoz, alkoholizmushoz, hajléktalansághoz, öngyilkossághoz. Nem tudja földolgozni, nem a válást, hanem a vele történt igazságtalanságot (és jogsértést), azt, hogy nem élhet apai jogaival, és természetesen azt sem tudja földolgozni, hogy minden szempontból ott, ahol korábban helye volt, fölöslegesenek nyilvánították.

17.

Előfordul, hogy az anya hozzáállása megváltozik, olyan értelemben legalábbis, hogy a korábbiakhoz képest nem akadályozza a láthatást, úgy is mondhatnánk, megjön a jobbik esze. Vagy: a gyermek – főleg ha nagyobb, vagy az évek során már önálló lett – magától alakít ki kapcsolatot az apjával, s ez az anyai akarattól, jogi döntésektől függetlenül működni kezd.

18.

Egy biztos, ha a válás után is megmarad a rendszeres kapcsolat a külön élő szülő és gyermeke között, az nem csupán az apának jó, de nyilvánvaló módon a gyermeknek is. De így is komoly problémák lehetnek, illetve vannak. Statisztikai adatok igazolják, hogy a vér szerinti apjuk nélküli családban felnőtt gyermekek közül jóval

nagyobb százalékban lesznek problémásak. 60-70 százalékkal nagyobb – a nem csonka családokhoz képest – a fiatalkorú öngyilkosok, otthonról elszököttek, a javítóba kerülők, a tanulmányaikat megszakítók, a drogelvonó központban ápoltak, a teherbe esettek aránya. Csak sejteni lehet, fölmérések nincsenek, hogy ez az arány magasabb lehet ott, ahol egyáltalán nincs, vagy éppen ritka, akadályozott kapcsolat van elvált apa és gyermeke között.

19.

Nagyon fontos: nem lehet és nem szabad összeroszni magatartásokat és szerepeket, ahogy sokan teszik. Lehet valaki rossz férj, de jó apa, lehet valaki jó anya és rossz feleség, további variációk fantázia szerint... Hajlamosak vagyunk az egyiket a másikra vetíteni, egybemosni – ok nélkül. Ahogy egy kikapós menyecske éppen lehet jobb anya egy hűségesnél, egy mulatós férj – például – apaként akár kitűnő. Nyilván az az ideális, ha ilyen helyzetek nincsenek, mindenki mindenben tökéletes, ám ez már az ideák világa.

20.

A gyerek soha nem lehet az okkal, ok nélkül sértett fél részéről a büntetés, a bosszú eszköze.

Tisztáztuk már, hogy korunkban a morál helyét sokszor a jog és a pszichológia veszi át. Témánk szempontjából két végső megoldás létezik.

Az egyik, hogy – ha már jogi útra terelődött az egykor izzó kapcsolat – nincs más, mint az egyéntől a hatóságokig betartani mindenkinek a jog által előírtakat. Ha valamely fél nem tartja be, a legszigorúbban kötelezni kell rá a jogsértő felet. Eleget kell tenni a törvény szellemének és betűjének, illetve a jogállamiság keretein belül kísérletet kell tenni a változásra.

A másik: a jog és a pszichológia helyett a morál, az emberség, az intelligencia határoz meg mindent. A béke útja. Két felnőtt ember, tudomásul véve a fiaskót, hogy még a közös gyermek érdekében sem tudnak együtt maradni, jogilag ugyan rendezik a válást, de a mindennapi életben a jogtól függetlenül, ha úgy tetszik, morálisan mindent megtesznek a gyermekért, tehát egymásért is.

Külön vannak, ám bizonyos értelemben együtt maradtak, a gyerekért és a saját méltóságukért, önbecsülésükért. És ha a gyerek ezt látja, minden bizonnyal a legkevésbé sérül meg, a legkevésbé érinti a csonka család, ami már majdnem egész így, még akkor is, ha a szülők külön vannak, netán más-más kapcsolatban. S

természetes az így elkerülhetetlen konfliktusok békés, normális kezelése.

A csököttségen belül ez a kielégítő megoldás. Tehát a helyes emberi megoldás: a lehetőségeken belül eljutni a végső határig. Vagyis a mottóban szereplő Gandhit idézve: ők lettek a változás egy felemás világban... Ha már valami széttörött: ezt vállalva maradni embernek és jó szülőnek!

És persze a végső cél, amit a valóság jelenleg cáfol: minél kevesebb elsietett házasság, minél kevesebb válás, ha már válás, minél több békés válás, s a lehető legkevesebb probléma a kapcsolattartásban, a gyermekláthatásban.

A világ és így Magyarország nem ebbe az irányba halad, bár vannak biztató jelek és van új Polgári Törvénykönyvünk. Reménykedjünk, hogy lesz egy jobb világ, s akkor mást és másképp látunk és mást mutatnak majd a statisztikák...

(2013)

TARTALOM

Előszó a könyvhöz – a kísérlethez	7
Az elvált apa.....	13
Egy kis múlt	16
Egy kis jelen.....	20
Vissza évtizedeket.....	22
Szigorú tények és statisztikák, egyebek	29
Még mindig statisztikák, tisztázó rezignációval	33
Az alkoholról.....	38
Rövid utalás a magyar irodalomra	41
Vissza az alkoholhoz.....	43
További tendenciák, pszichológiával	48
Szomorú és biztató jelek a mában	54

VALLOMÁSOK

Bevezetés, munkamódszer és rögzítés	63
---	----

BÉKE

F. Kálmán – 41 éves könyvtáros	69
L. Márton – 54 éves szakács	72
K. Zsolt – 32 éves fotós.....	74
N. Teréz – 40 éves adminisztrátor.....	77
B. István – 38 éves vállalkozó.....	79

HÁBORÚ

A. Benedek – 44 éves mérnök.....	83
M. László – 36 éves sofőr	88
H. Katalin – 32 éves óvónő	90
L. János – 40 éves kutató	94
M. Lajos – 41 éves grafikus	96
N. Sándor – 42 éves tanár	100
F. Ákos – 45 éves egészségügyi dolgozó	103
L. Miklós – 55 éves vendéglátós	106
Z. István – 62 éves állatorvos.....	111
N. Zsolt – 34 éves könyvtáros.....	115
Összegzés	123
Az összegzés összegzése.....	131

Kaiser László (Budapest, 1953. május 25.) költő, író, szerkesztő, dramaturg. A budapesti Széchenyi Gimnáziumban érettségizett. Szegeden a Juhász Gyula Főiskolán végzett magyar–történelem szakon, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar szakon, illetve a Színház- és Filmművészeti Főiskolán dramaturg szakán.

Dolgozott segédmunkásként, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban könyvtárosként, 1983–85-ig a veszprémi Petőfi Színházban dramaturgként, 1985-től a Pannónia Filmstúdióban, későbbi nevén Videovox Stúdióban szinkronlektorként. 1995-től az általa alapított Hungarovox Kiadó és Oktatási Stúdió vezetője, tanára, mellette 1999-től 2013-ig a PoLiSz irodalmi újság egyik szerkesztője, 2000-től 2004-ig a Műemléklap, későbbi nevén Örökségvédelem főszerkesztője.

1979 óta publikál rendszeresen, több mint száz könyvet szerkesztett, előszókat írt magyar és külföldi szerzők műveihez. Számos antológiában szerepelt, tizenhét kötete jelent meg: versek, novellák, esszék, tanulmányok, interjúk, illetve életinterjúk, valamint zenés művek szövegei. Versei megjelentek lengyel, orosz, olasz nyelven. Sok versét megzenésítették.

1991-ben Eötvös József-ösztöndíjban részesült, 1999-ben a Magyar Mozgókép Közalapítvány Józsa Péter kutatói ösztöndíját kapta. 2003-ban és 2005-ben a Quasimodo-költőversenyen oklevelet, 2006. március 15-én Petőfi Sándor-sajtószabadság díjat kapott, ugyanebben az évben a nemzetközi Brianza-díjat vette át Olaszországban olaszra fordított verseiért. 2010-ben a Nemzeti Kulturális Alap alkotói ösztöndíját nyerte el.

A SZERZŐ MEGJELENT KÖTETEI

ÜDVÖZLET A VÁNDORNAK

Versek Jánosi András grafikáival, 1996

ESEMÉNYNAPTÁR

Berzsenyitől Bódy Gáborig
Tanulmányok, 1998

LUDAS MATYI

Zenés játék Fazekas Mihály elbeszélő
költeménye nyomán, kottás-szöveges
kiadvány, zeneszerző: Rózsa Pál, 1999

ÜDVÖZLET A VÁNDORNAK

Dalok versekre, kottás-szöveges kiadvány,
zeneszerző: Rózsa Pál, 1999

MAGYAR FERENC

Életinterjú az Új Ember egykori felelős
szerkesztőjével, 2001

DR. HÁRSING LAJOS

Hivatása szinkrondramaturg
Interjú, emlékezés, 2003

ÖSSZES AJTÓMAT KITÁROM

Versek, 2004

REMEKÍRÓKRÓL, REMEKMŰVEKRŐL

Esszék, 2005

ÉRI ISTVÁN

Egy apróhirdetésen vett régész emlékezései
Életinterjú, 2005

DALLOS SZILVIA TITKAI

Életinterjú, 2005

LÁNGOK, TÜZEK KÖZÖTT

– **FRA FIAMME E FUOCHI** –

Válogatott versek magyar–olasz nyelven
Baranyi Ferenc fordításában, 2006

TŰZ VAN, MAMI!

Novellák, 2006

ELFOGULT BESZÉLGETÉSEIM

20 interjú, 2008

ÁLMOM A CSÖND

Versek, 2009

EGYÉNISÉGEK ÉS FILMMŰVÉSZET

Hét portré, 2010

GALAMBOK ÉS VÉREBEK

Versek, 2012

DINNYÉS JÓZSEF, A DALTULAJDONOS

Életinterjú dokumentumokkal, 2013

A HUNGAROVOK KIADÓ AJÁNLATA

- Albert Béla: SZILÁNKOK (novellák)
Alföldy Jenő: A HÍVÓ HANG. Bevezetés Tornai József világába
Almássy Katinka: SZÓCSEREPEK (versek)
Ágai Ágnes: HOL VOLTAM, HOL NEM VOLTAM
Levelek Zsombinak
Árpás Károly: HARANG ÉS KERESZT (versek)
Ballai László: SZERELMI DALKERINGŐ (novellák)
Bakacsi Ernő: LÁNGOLÓ TAVASZ (regény)
Baranyi Ferenc: VAD VADON. Új és újjászült versek
Bárány László: KONCENTRIKUS KÖRÖK. Közelítések a humánium kérdéseihez
Bene Zoltán: FARKASCSERESZNYE (regény)
Bertha Zoltán: FEKETE-PIROS VERSEK KÖLTŐJE – KÁNYÁDI SÁNDOR (tanulmányok)
Birtalan Ferenc: FRIDZSIDER-RAPSZÓDIA (versek)
Bistey András: KÓMÁBAN (elbeszélések)
Bíró József: BACKSTAGE (versek)
B. Horváth István: VERSEK A BALATON PARTJÁRÓL
Botz Domonkos: SZÁLKÁS KERESZTEK (elbeszélések)
Czegő Zoltán: MEDRÉBEN ÉL I-II. (regény)
Czigány György: LÁMPALÁZ. Három filmetűd
Czigány Zoltán: AZ UTOLSÓ MONDAT (prózai írások)
Cseke Péter–Burus János: CSÍKSOMLYÓI NÉPFŐISKOLA
Csoóri Sándor: ÍGY LÁSSON, AKI LÁTNI AKAR. (Válogatott versek magyar–olasz nyelven, ford.: Sztanó László)
Csernák Árpád: KÉT ÉV. Egy kaposvári színész naplójából
Cs. Varga István: LÁTÓKÖR (esszék és tanulmányok)
Deák Mór: ÉN MARADOK (versek)
Farkas Gábor: TÖRZSÉT TARTÓ ÁG (versek)

Fazekas István: A SARLÓ KALAPÁCSA. Hősköltemény
négy énekben

Fecske András: ÍRÁS A FALON (esszé/k/novellák)

Ferenczi László: „MÉG EGY KICSIT NÉZNI...” (esszék)

Gyárfás Endre: EURÓPA SZÓTTESE (válogatott versek)

H. Hadabás Ildikó: KINN A BÁRÁNY, BENN
A FARKAS...? (novellák)

Juhász György: MIKOR KEZDŐDIK A XXI. SZÁZAD?
(tanulmányok)

Kaposi Márton: MAGYAROK ÉS OLASZOK
AZ EURÓPAI KULTÚRÁBAN (tanulmányok)

Kassai Franciska: FÉNYKOSZORÚ (versek)

Kelemen Erzsébet: A GETSZEMÉNI MAGÁNY (dráma)

Kellei György: BEJÁRAT A POKOLBA (regény)

Kis Antónia: KI SZERET JOBBAN? (novellák)

Kiss Irén: A BOLDOGASSZONY KERTJE (versek)

Kocsis István: A FÉNY ÉJSZAKÁJA (dráma)

Kósa Csaba: A MEGSEBZETT CÉDRUS (tárcák)

Laczkó András: BARANYI FERENC. Pályakép-vázlat

Lukáts János: „EZ LÉGYEN OSTOROD...” – P. E. grófné
levelei Rodostóba, M. K. úrfinak

Madár János: GYANÚTLAN VILÁG (versek)

Madarász Imre: ANTIRETRÓ. Portrék és problémák
a pártállami korszak irodalmi és tudományos életéből

Marton Mária: KETTŐS VALLOMÁS (versek)

Matyikó Sebestyén József: TAKARÓNK A CSILLAGOS
ÉG (versek)

Nagy Gábor: NEM IS TUDOM... Írások a műemlékvédelemről

Nemeskürty István: ELÉRHETETLEN, TÜNDÉR CSALFA
CÉL. Vörösmarty tündérajátéka, a Csongor és Tünde

Németh István Péter: „KALITKÁM IS MADÁR”. Czigány
György költészete (tanulmányok)

Novák Éva: JÁTEKOK (regény)
 Novák Valentin: HOVAVONATOZNI (versek)
 Oláh András: IDEGEN TEST (versek)
 Pomogáts Béla: A MAROSVÉCSI VÁRBAN. Az Erdélyi
 Helikon íróiról
 Pozsgai Györgyi: APHRODITÉ, TÁVOLODÓBAN (versek)
 Rónay László: MESTEREK ÉS LEGENDÁK (esszék)
 Somos Béla: A SZERELEM BOLONDJA LENNE...?
 A szerelem öt évszaka (versek)
 Szakolczay Lajos: KIKÖTŐ (esszék és tanulmányok)
 Szappanos Gábor: SZÁRAZBABÓDI DEKAMERON (nov.)
 Szarka István: GYERE (versek)
 Szepes Erika: A MOCSKOS MESTERSÉG – gondolatok
 a paradigmaváltásról (Olvassuk együtt! VI.)
 Szervác József: ASZÁLY ELŐTT. ÁTDOLGOZÁS (versek)
 Szigeti Lajos: VÉGTÉLEN JEL (versek)
 Szirmai Péter: TŰRELEM (elbeszélések)
 Szirmay László: ATOM ÉS KÉMIA
 Elindultam Eger városából
 Szuromi Pál: ÁRNYAK ÉS PARAZSAK. Ezredfordulás
 láttelepek (művészettörténeti írások)
 Sz. Tóth Gyula: TANÁRI NOTESZ 7. A rózsák békéje
 T. Ágoston László: BUMERÁNG (novellák)
 Temesi Ferenc: GABO MEG A HALÁL (publicisztikai
 írások)
 Tóth Szilvia: REMBRANDT-MEGKÖZELÍTÉSEK (tan.)
 Turbók Attila: LEPKETÁNC (versek)
 Tusnády László: A BOLDOG DANTE (tanulmányok)
 Veszeka Attila: AMIKOR A HAMVASZTÓMESTER
 SÍRNI KEZD (versek)
 Véghelyi Balázs: TEREPA SZTAL (versek)
 Viczián Sándor: EMLÉKEK TERASZÁN (versek)

Kaiser László Budapesten született 1953-ban. Költő, író, szerkesztő, végzettsége szerint tanár és dramaturg. Dolgozott könyvtárban, színházban, tevékenykedett szinkronlektorként. Versei, prózai írásai, esszéi, tanulmányai, interjúi, életinterjúi jelentek meg. Kö-

zel húsz esztendeje az általa alapított Hungarovox Kiadó és Oktatási Stúdió vezetője.

Új könyvemben az elvált apák súlyos helyzetét vizsgálom, nem vitatva a kivételeket és az elvált anyák nehéz életsorsát. Problémákról és tendenciákról szólok, erkölcsi, lélektani és jogi abszurdításokat tárok föl, csatákat és háborúkat idézek és idéztetek, hiszen a kötet tényfeltárások és vallomások gyűjteménye. Teszem mindezt a jobbítás érdekében, nem elmérgesíteni akarok és nem ellentéteket szítani. A könyörtelen valóság ismeretében gondolkodjunk – és lehetőségeinken belül változzunk, változtassunk. Hogy tudjunk kezelni konfliktusokat. Hogy tartsuk be az evidenciákat. Hogy béke, legalább viszonylagos béke legyen...

Kaiser László

